

**İrâde-i Seniyyeyi Hadislerle Desteklemek: II. Mahmud
Dönemi Şeyhülislamlarından Yâsincizâde
Abdülvehhâb Efendi ve *Hulâsatu'l-Burhan fî İtaati's-
Sultan* Adlı Risalesi***

Abdullah Taha İMAMOĞLU -Veli KARATAŞ*****

**Supporting the Sultan's Judgement with Hadiths: The Tratise
Titled *Khulâsatu'l-Burhan fî İtaati's-Sultan* by
Shaykhulislam Yasincizade Abdulwahhab Efendi from the
Period of Mahmud II**

Citation/©: İmamoğlu, Abdullah Taha, Karataş, Veli, Supporting the Sultan's Judgement with Hadiths: The Tratise Titled *Khulâsatu'l-Burhan fî İtaati's-Sultan* by Shaykhulislam Yasincizade Abdulwahhab Efendi from the Period of Mahmud II, Artuklu Akademi, 2016/3 (1), 21-54.

Abstract: Yasincizade Abdulwahhab Efendi served five years as a shaykhulislam during the reign of Mahmud II, who was one of the most effective sultans of Ottoman modernization. And Yasincizade Abdulwahhab Efendi's treatise titled *Khulâsatu'l-Burhan fî İtaati's-Sultan* was one of the most important works of that period. For, the reforms of Mahmud II were supported by the religious proofs in this treatise. Thus, twenty-five hadiths of the Prophet (p.b.u.h.) were presented within the tradition of writing forty-hadith so as to establish an integrity around the perspective of obeying the sultan. In this article, we aimed to contribute the studies on the history of Ottoman modernization by transcribing the *Khulâsa*. The hadiths recorded in the treatise are extracted and authenticated (takhrij). In order to determine the style that Yasincizade used in hadith translations, the hadith texts are matched with the translated ones. In addition, we stated the sources of the treatise and summarized the contents of hadiths. Then we wrote a short conclusion.

Keywords: Ottoman, modernization, forty-hadith, shaykhulislam, sultan.

* Risâlenin son hâlini mukabele etme nezaketinde bulunan Musa Öncel ve Ali Adem Yörük'e müteşekkirim.

** Trakya Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Öğretim Üyesi, atahaimamoglu@trakya.edu.tr

*** Şişli Talatpaşa Ortaokulu Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Öğretmeni, velikaratas@gmail.com

Atıf/©: İmamoğlu, Abdullah Taha, Karataş, Veli, İrade-i Seniyyeyi Hadislerle Desteklemek: II. Mahmud Dönemi Şeyhülislamlarından Yâsincizâde Abdülvehhâb Efendi ve *Hulâsatu'l-Burhan fi İtaati's-Sultan* Adlı Risalesi, Artuklu Akademi, 2016/3 (1), 21-54.

Özet: Osmanlı modernleşmesinin en etkili padişahlarından II. Mahmud devrinde yaklaşık beş yıl süreyle şeyhülislamlik yapan Yâsincizâde Abdülvehhâb Efendi'nin *Hulâsatu'l-Burhan fi İtaati's-Sultan* adlı risalesi dönemin önemli eserlerinden birisidir. Çünkü bu risalede II. Mahmud'un yaptığı ıslahatlar dini delillerle desteklenmiştir. Bu meyanda Hz. Peygamber'den (sav) nakledilen yirmi beş hadis sultana itaat çerçevesinde bir bütünlük oluşturacak şekilde kırk hadis yazım geleneği içerisinde sunulmuştur. Çalışmada bu metnin çevrimyazısı yapılarak Osmanlı modernleşme tarihi çalışmalarına katkı sağlanması hedeflenmektedir. Risalede kaydedilen hadisler tahkik ve tahrir edilmiştir. Yâsincizâde'nin hadis tercümelerinde kullandığı üslubun tespiti için hadis metinleri ile tercüme tarafımızdan eşleştirilmiştir. Ayrıca risalenin kaynakları ortaya konulmuş ve hadislerin muhtevaları da özetlenerek kısa bir şekilde değerlendirilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Osmanlı, modernleşme, kırk hadis, şeyhülislam, sultan.

Giriş

II. Mahmud dönemi ıslahatları Osmanlı tarihinin en çok tartışılan meselelerinden birisidir. Gerek kendi döneminde gerekse sonraki dönemlerde bu ıslahatları savunanlar olduğu gibi karşı çıkanlar da olmuştur. Sultan II. Mahmud, hükümdarlığı boyunca devletin ayakta kalması için mücadele etmiş ve son on üç yıllık döneminde ağır iç ve dış hâdiselerle karşılaşmıştır. Buna rağmen birçok ıslahatı yapmaktan da geri durmamıştır. Çünkü o amcası III. Selim döneminden gerekli dersleri almış, özellikle asker ve ulemâ ittifakının bertaraf edilmesini hedefleyen tedbirleri gözetmiştir. Ulemâyı ıslahatın gerekliliğine inandırmış ve bu inanca sahip olanları da çevresinde toplamıştır. Onları taltif ederek hoş tutmuş ve böylece bu önemli zümreyi kontrol altında tutmaya çalışmıştır.¹

İbnü'l-Annâbî, Osmanlı Devleti'ndeki askeri batılılaşmanın ortaya çıkardığı duruma meşruiyet kazandırmak için bir risale kaleme almış,²

¹ Kemal Beydilli, "II. Mahmud", *DİA*, İstanbul 2003, c. XXVII; s. 354; II. Mahmud'un ıslahatları karşısında ulemanın genel tavrı için bkz. Seyfettin Erşahin, "Ulema ve Osmanlı Yenileşmesi: II. Mahmud'un Bazı Islahatı Karşısında Ulemanın Tutumu Üzerine Tespitler", *Diyanet İlmî Dergi*, Ankara, c. XXXV, sayı: 1, ss. 249-270; Mahmut Dilbaz, "II. Mahmud'un Askerî Islahatlarına Dair Tercüme Bir Müdafaaanâme: el-Kevkebü'l-Mes'ûd fi Kevkebeti'l-Cünûd", *Divân: Disiplinlerarası Çalışmalar Dergisi*, İstanbul 2011/2, c. XVI, sayı: 31, ss. 175-200; Özhan Kapıcı, "Bir Osmanlı Mollasının Fikir Dünyasından Fragmanlar: Keçecizâde İzzet Molla ve II. Mahmud Dönemi Osmanlı Siyaset Düşüncesi", *Osmanlı Araştırmaları*, İstanbul 2013, sayı: 42, ss. 275-315. Hakan Erdem, Mahmud II Müceddid Bir Padişah, <http://www.karar.com/yazarlar/hakan-erdem/mahmud-ii-bir-muceddid-padisah-787>

² Risalenin değerlendirmesi için bkz. İhsan Fazhoğlu, "İbnü'l-Annâbî ve es-Sa'yul-Mahmûd fi Nizâmî'l-Cunûd Adlı Eseri", *Divân İlmî Araştırmalar Dergisi*, İstanbul 1996/1, ss. 165-174.

yeniçeriliğin ilgasını savunan Mehmed Esad Efendi *Üss-i Zafer'i* yazmış,³ Sultan II. Mahmud döneminde şeyhülislamlık makamında bulunan Yâsincizâde Abdülvehhâb Efendi de *Hulâsatu'l-Burhân fî İtâati's-Sultân* adlı bir risale telif etmiştir. Bu dönemde ıslahatları taltif veya tenkit eden birçok eser kaleme alınmıştır.⁴ Mezkur risale ise hem halife-sultana itaat etrafında teşekkül eden ve ağırlıklı olarak klasik itaat dairesinde inşa edilen risalelerden birisidir⁵ hem de hadis ilim geleneği içerisinde kaleme alınan ve konusu siyasi bahisleri ihtiva eden hadislerden oluşan imâre edebiyatıyla da yakından ilgilidir.⁶

Hulâsatu'l-Burhân adlı bu risale kavram tarihi analizi yapılmak suretiyle incelenmiştir.⁷ Ancak bu çalışmada metnin çevrimyazısının yapılması ve hadislerinin tahric ve tahkik edilmesi hedeflenmektedir. Ayrıca Yâsincizâde'nin hayatından bahsedilerek, risalesinin kaynakları tespit edilecek ve hadis metinlerinin tercümeleri müellifin tercümesiyle eşleştirilmeden önce hadislerin muhtevaları özetlenerek eserde zikredilen ve müellifin atıf yaptığı risaleler de kütüphane kayıtları üzerinden tespit edilecektir.

I. Hayatı

Yâsincizâde Abdülvehhâb Efendi (1758-1833), Sinop'ta medfun olan Seyyid Bilal hazretlerinin neslinden olan Seyyid Osman Efendi'nin oğludur. Dedesi Seyyid Mustafa Efendi'nin Ayasofya Camii'nde yasınhan olmasından dolayı Yâsincizâde lakabıyla şöhret bulmuştur. Babası Yâsincizâde Osman Efendi, III. Mustafa devrinin alimlerinden ve Huzur derslerinin muhataplarından⁸

³ Veli Karataş, *Ondokuzuncu Yüzyılda Yenileşme Çabaları ve Osmanlı Ulemasının Tavırları*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul 1998, ss. 159-170; Talip Ayar, *Sahıflar Şeyhizâde Mehmed Es'ad Efendi'nin Üss-i Zafer Adlı Eserinin Transkripsiyonu ve Değerlendirilmesi*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kayseri 2005.

⁴ Kısa bir değerlendirme ve bazı eserlerin künyesi için bkz. Mahmud Dilbaz, *Askeri Modernleşmenin Dini Müdafası -Es'ad Efendi'nin Şerhli es-Sa'yü'l-Mahmud Tercümesi-*, Dergah Yayınları, İstanbul 2014, ss. 11-14.

⁵ İsmail Kara, *Hilâfet risaleleri: İslam siyasi düşüncesinde değişme ve süreklilik: II. Abdülhamit devri*, Klasik Yayınları, İstanbul 2002, c. I, s. VII.

⁶ İmâre muhtevalı risaleler için bkz. Abdullah Taha İmamoğlu, *Hadis ve Siyaset: Müslim'in İmâre Bölümünde Siyaset Düşüncesi*, Beka Yayıncılık, İstanbul 2015, ss. 68-71.

⁷ Seyfettin Erşahin, "Islamic Support on the Westernization Policy in the Ottoman Empire: Making Mahmud II a Reformer Caliph-Sultan by Islamic Virtue Tradition", *Journal of Religious Culture*, Frankfurt 2005, sayı: 78, ss. 1-17.

⁸ Ebu'l-ulâ Mardin, *Huzur Dersleri*, haz. İsmet Sungurbey, İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Yayınları, İstanbul 1966, c. II, s. 189.

Yâsincizâde, 1758 senesinde İstanbul'da dünyaya gelmiştir. İlk gençlik yıllarına tesadüf eden 1768 senesinde Enderûn-ı Hümâyûn'a intisap ederek Gelenbevi İsmâil Efendi ve Palabıyık Muhammed Efendi gibi zevâttan aklı ve naklî ilimleri okumuştur. Ocak 1786'da müderrislik ruûsunu kazanarak öğretim hayatına başlamış, Bayezid ve Yeni Camii medreselerindeki dersleriyle meşhur olmuştur. Bu dönemde pek çok talebe yetiştirmiş ve çeşitli medreselerde müderrislik yaptıktan sonra kadılık mesleğine geçmiştir. Önce Selânik kadısı (1810) sonra da bilâd-ı erbaa kadılığı pâyesini elde etmiştir.⁹ 1790 senesinde muhatap, 1209/1794-1224/1810 yılları arasında da mukarrir olarak Huzur derslerinde bulunmuştur.¹⁰

1811'de elçilikle İran'a gitmiş ve oradaki görevini liyakatle yapması sebebiyle II. Mahmud'un takdirini kazanarak kendisine önce Mekke, daha sonra İstanbul kadılığı pâyesi verilmiştir.¹¹ Hatta bu sefareti esnasında gerek edibliği gerekse kamil bir zat oluşu İran ümerası tarafından da takdir edilmiştir.¹² Kısa aralıklarla Anadolu kazaskerliği (1816) ve nakibüleşraflık (1818) görevlerine tayin edilmiş ardından Rumeli kazaskerliği pâyesini almıştır.¹³

Yâsincizâde, Sultan III. Selim ve II. Mahmud devrini idrak etmiştir. Osmanlı Devleti'nin içerde ve dışarda karşılaştığı sıkıntılar ve özellikle isyan hareketleri üzerine toplanan meşveret meclisinde isabetli görüşleriyle padişahın dikkatini çekmiş ve 28 Mart 1821'de Halil Efendi'nin yerine şeyhülislamlığa tayin edilmiştir. Bunda dönemin sadrazamı Ali Paşa ve Şeyhülislam Çerkez Halil Efendi'nin mevcut sıkıntılara çare üretememeleri de etkili olmuştur. Bir buçuk yıldan fazla süren meşihatından sonra 10 Kasım 1822'de azledilerek dokuz ay kadar İzmit'te ikamete mecbur tutulmuştur. Sürgün ve azlinde dönemin etkin simalarından Kırımlı Said Halet Efendi'nin aleyhindeki tevizatının etkisi olduğu söylenilmiştir. Affedildikten sonra 6 Mart 1828'de Mehmed Tahir Efendi'nin yerine ikinci defa şeyhülislamlığa getirilmiş ve beş yıla yakın bir süre bu makamda kaldıktan sonra yaşlılığı sebebiyle 8 Şubat 1833'te görevinden ayrılmıştır.

⁹ Bursa, Şam, Mısır ve Edirne kadılıkları için XVIII. yüzyıla kadar bilâd-ı erbaa tabiri kullanılırdı. Bkz. İlber Ortaylı, "Kadı", *DİA*, İstanbul 2001, c. XXIV, s. 71.

¹⁰ Mardin, *Huzur Dersleri*, c. II, s. 190.

¹¹ Yâsincizâde'nin İran sefaretiyle ilgili bkz. A. Zeki Memioğlu, "Musavver İran Sefaretnâmesi (1811) Elçi: Yâsinci-zâde Seyyid Abdulvâhhab Efendi Tercüman ve Sefaretnâme Yazarı: Bozoklu Osman Şakir Efendi", *Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*, Erzurum 2001, sayı: 17, ss. 237-245.

¹² Memioğlu, "Musavver İran Sefaretnâmesi", *Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*, s. 238.

¹³ Mardin, *Huzur Dersleri*, s. 190.

Aynı yılın Ramazan'ında Kadir gecesi ibadet ederken vefat etmiştir. Cenaze namazı Fatih Camii'nde kılınmıştır. Padişah II. Mahmud, cenazede hazır bulunmuş ve şeyhülislama karşı son vazifesini kadirşinasça ifa etmiştir. Kabri Topkapı dışındaki babasının yanına defnedilmiştir. Abdülvehhâb Efendi, şeyhülislamlığı sırasında II. Mahmud'un teveccühünü kazanmış ve ulemanın hürmetini celbetmiştir. Bu meziyetleriyle devletin hak ve menfaatlerini koruyan bir kişi olarak tanınmıştır.¹⁴

Yâsincizâde Abdülvehhâb Efendi, aklî ve naklî ilimlere, fen ve edebiyata vakıf, idari işlerde muktedir, cömert, eliaçık, hitabeti güzel bir zâttır. Yüzden fazla talebeye icazet vermiştir. Oğulları Muhammed Ragıp ve Muhammed İlmi Efendilerdir. Bu zâtlar da ilmiye mesleğinde yüksek makamlarda bulunmuşlardır.¹⁵ Yâsincizâde Abdülvehhâb Efendi, *Hulâsatü'l-Bûrhân fî İtaati's-Sultan* adlı risalesinin haricinde *Mededü'l-Feyzi'l-Mu'teber bi-Şerhi Risaleti'l-Kaza ve'l-Kader*¹⁶ ve *Risale fî Mevî'l-Maktul*¹⁷ adlı eserleri telif etmiştir.

II. Hulâsatü'l-Burhan fî İtaati's Sultan İsimli Eseri

Yâsincizâde Abdülvehhâb Efendi'nin (1758-1833) *Hulâsatü'l-Burhân fî İtaati's-Sultân* adlı bu risalesi otuz bir sayfadan müteşekkildir. Risalenin Arapça yazılmış olan ilk kısmı onbeş sayfadan, Türkçesi ise onaltı sayfadan oluşmaktadır. Değerlendirmede esas alınan matbu nüshanın sonundaki kayıttan h. 1247/1831 yılında neşredildiği anlaşılmaktadır.¹⁸ Risalenin aranan bir eser olduğu ifade edildiğinden daha önceden yazılıp bilindiği de ortaya çıkmaktadır. Zira eserin yazıldığı dönem II. Mahmud ıslahatlarının kesin bir şekilde uygulandığı zaman dilimine tesadüf etmektedir.

Risalesine hamdele ve salvele ile başlarken dahi Osmanlı devletini öven Abdülvehhâb Efendi, "sülale-i tâhire" olarak adlandırdığı Osmanlı sülalesini yeryüzünü imar eden ve ümmet-i Muhammed'i sayıca çoğaltan

¹⁴ Mardin, *Huzur Dersleri*, s. 190.

¹⁵ Mardin, *Huzur Dersleri*, s. 189-190; Mehmet İpşirli, "Yasincizâde Abdülvehhâb Efendi", *DİA*, c. I, s. 285-286; Abdülkadir Altunsu, *Osmanlı Şeyhülislamı, Ayyıldız Matbaası*, Ankara 1972, ss. 182-183.

¹⁶ Yâsincizâde Abdülvehhâb, *Mededü'l-Feyzi'l-Mu'teber bi-Şerhi Risâleti'l-Kazâ ve'l-Kader*, Süleymaniye Ktp., Bağdatlı Vehbi, no. 799, 61 vr.

¹⁷ Yâsincizâde Abdülvehhâb, *Risâle fî Mevî'l-Maktûl*, Süleymaniye Ktp., Esad Efendi, no. 1392, vr. 39a-41b.

¹⁸ Yâsincizâde Abdülvehhâb, *Hulâsatü'l-Burhân fî İtaati's-Sultân*, Süleymaniye Ktp., Hacı Mahmud Efendi, no. 2068, 2107. Aynı kütüphanenin Esad Efendi, no. 1841-1842; Hüseyin Paşa, no. 266; İbrahim Efendi, no. 266; Nafiz Paşa, no. 862; Pertev Paşa, no. 350; Hacı Selim Ağa Ktp., Hüdayi Efendi, no. 889; Millet Ktp., Ali Emiri, Arabi, no. 2082-2083 gibi farklı kütüphane ve koleksiyonlarında mevcut birçok matbu nüshası bulunmaktadır. Süleymaniye Kütüphanesi'ndeki araştırmamızda bu eserin yazma nüshasını tespit edemedik.

bir nesil olarak tanımlamaktadır. Bunu böylece irade eden Allah Teâlâ'ya da hamededip, Hz. Peygamber'e ve ashâb-ı kirâma salat u selâmdan sonra meseleye girerek ileride söyleyeceklerine başlangıç kabilinden bazı hatırlatmalar yapmaktadır.¹⁹

Bu giriş cümlelerinde insanın fitraten medeni oluşu, diğer insanlarla birlikte yaşamak zorunda olduğu, ancak kötü düşünceli kimselerin şer ve mefsedete meylettikleri, Allah Teâlâ'nın geniş rahmetinden dolayı dünyanın salah bulması için kitap indirdiği ve peygamber gönderdiği ifade edilmektedir. Ayrıca her asırda vaktin gereği olarak adil hüküm ve kanunların icrası için iyiliğe uygun ilahi emirler ve Rabbanî cezalandırmalarla muamele ettiği belirtilmektedir.²⁰

Bundan sonra yaklaşık bir sayfa boyunca Osmanlı Devleti, iki sayfa kadar da Sultan II. Mahmud en ağıdalı ifadelerle medh ü sena olunmakta Sultan II. Mahmud'un tahta çıkışıyla saltanat hilalinin ayın on beşinci günü gibi tamamlandığı, yenilik ve ihya için çıkarttığı askeri kanunların devletin yeniden hayat bulmasına vesile olduğu gören gözler için apaçıktır denilerek ıslahatların önemine dikkat çekilmektedir.²¹

Övgülere devamla Sultan II. Mahmud'un ümmet-i Muhammed için Allah'ın bir lütfu olduğu belirtilmekte, fermanlarına uymanın ve itaat etmenin de hem aklen hem de naklen bütün insanlara vacip olduğu ifade edilmektedir.²²

Abdülvehhâb Efendi, padişahın halk üzerindeki hakları sabit iken halktan bazı insanların cehalet ve iman zaafı sebebiyle doğru yoldan saptığını, fitne ve fesat yolundan giderek Allah'ın ve Resûl-i Ekrem'in halifesi olan müminlerin emirine ve imamına uymadıklarını ifade etmektedir. Halbuki halifeye itaat icmaen kıyamet gününe kadar bütün ümmete vaciptir. Ancak bu zümrenin itaatten ayrılarak büyük günah işlediğini ve Allah'ın kahr u celalini celbederek padişahın siyasetinden ayrı düştüklerini vurgulayarak onları uyarmaktadır.²³

“Sizden her kim bir kötülük görürse onu eliyle düzeltsin. Eğer buna güç yetiremezse diliyle düzeltsin. Ona da gücü yetmezse kalbiyle düzeltme

¹⁹ Yasincizâde Abdülvehhab Efendi, *Hulâsa*, s. 17.

²⁰ Yasincizâde, *Hulâsa*, s. 17.

²¹ Yasincizâde, *Hulâsa*, s. 20.

²² Yasincizâde, *Hulâsa*, ss. 20-21.

²³ Yasincizâde, *Hulâsa*, s. 21.

cihetine gitsin ki bu da imanın en zayıf noktasıdır.”²⁴ hadis-i şerifine uyarak emr-i bi'l maruf nehy-i ani'l-münker vazifesini eda kasdıyla bu risaleyi kaleme aldığını söyleyen Abdülvehhâb Efendi maksadını ve niçin yazdığını şu şekilde ifade etmektedir:

Cehalet belası, nefislerin arzu ve istekleri, şeytanın tuzaklarına düşenlerin şeriatla amel ve imanlarını kuvvetlendirmeleri, kendilerini de dünya ve ahiretteki hüsranlıktan kurtarmaları için İslam padişahının emir ve yasalarına itaat ve boyun eğmenin vücubu hakkında hadis kitaplarından seçilmiş yirmi beş hadis-i şerifi kapsayan ve Osmanlı Devleti'nin yüce şanını kıyamete kadar mülk ve saltanatlarına dair sahih eserler ve Allah dostlarının sözleriyle ifade etmek üzere daha önce Arapça olarak kaleme alınan bu risale Türkçe tercümesiyle birlikte yayınlanmıştır. Abdülvehhâb Efendi, “risâle-i Arabiye'nin ve işbu tercüme-i Türkiye'sinin nef'ân li'l-ibâd neşr ü işâası taraf-ı hazreti padişâhîden bi'l-istidâ” yani insanların faydası için neşredilmesi ve yaygınlaştırılmasının da II. Mahmud tarafından istenildiği açıkça ifade edilmiştir.²⁵

1. Risalenin Kaynakları

Risalede zikredilen hadisler, Ebu Hureyre (ö. 58/678)'den beş, Abdullah b. Ömer (ö. 73/692)'den dört, İbn Abbas (ö. 68/687-88)'dan iki, Enes b. Mâlik (ö. 93/711-12)'den iki rivayet olmak üzere Hz. Ömer (ö. 23/644), Ebû Zerr (ö. 32/653), Mikdad (ö. 33/653), Ubâde b. Sâmit (ö. 34/654), Ebû Bekre (ö. 51/671), İrbâd b. Sâriye (ö. 75/694), Ebu Ümâme (ö. 86/705), Arfece, Ebû Leylâ el-Eşarî, Ebu Sehm es-Sâidî ve Ömer el-Bekkâlî'den birer rivayet olmak üzere toplam 15 sahabeden nakledilmiştir.

Yâsincizâde Abdülvehhâb Efendi'nin rivayetleri seçerken kullandığı hadis kaynakları incelendiğinde bunların Ma'mer b. Raşid'in (ö. 153/770) *el-Câmi'i*, İbn Ebî Şeybe'nin (ö. 235/849) *el-Musannef'i*, Ahmed b. Hanbel'in (ö. 241/855) *Müsned'i*, Buhârî'nin (ö. 256/869) *el-Câmiu's-Sahîh'i*, Müslim'in (ö. 261/874) *el-Câmiu's-Sahîh'i*, İbn Mâce'nin (ö. 273/887) *es-Sünen'i*, Tirmizî'nin (ö. 279/892) *el-Câmiu's-Sahîh'i*, İbn Ebî Asım'ın (ö. 287/900) *Kitâbü's-Sünne'si*, Bezzâr'ın (ö. 292/904) *Müsned'i*, İbn Hibbân'ın (ö. 354/965) *es-Sahîh'i*, Taberânî'nin (ö. 360/970) *el-Mu'cemu'l-kebîr* ve *el-Mu'cemu'l-Evsat* gibi ilk dönem hadis kaynaklarının yanısıra Beyhakî'nin (ö. 458/1066) *Şuabu'l-İmân'ı*

²⁴ Müslim, İman, 78, hadis no: 49.

²⁵ Yâsincizâde, *Hulâsa*, s. 22.

ve *es-Sünenü'l-Kübrâ'sı*, Deylemî'nin (ö. 509/1115) *el-Müsnedü'l-Firdevs'i*, Ali el-Muttakî'nin (ö. 975/1567) *Kenzü'l-Ummâl*'ı gibi geç dönem derleme hadis eserlerine yer verdiği görülmektedir.

Yâsincizâde, *Hulâsatü'l-Burhân fî Itâati's-Sultân* isimli bu risalesinde otuz hadise atıf yapmıştır. Bu hadislerle devrin padişahı II. Mahmud'a itaatin vacip olduğu ortaya konulmaktadır. Hadis usulü açısından rivayetlerin geneli hakkında yapılacak bir değerlendirmede on üçünün sahih, birinin hasen, yedisinin zayıf, bir tanesinin mevzu olduğu geriye kalan sekiz hadis hakkında da muhakkiklerin herhangi bir hüküm vermedikleri görülmüştür.

Risalede kaynak olarak kullanılan ve kendilerine atıf yapılan diğer eserler ise Mer'î b. Yusuf b. Ebu Bekir b. Ahmed el-Kermi el-Makdisî'nin (ö. 1033/1624) *Kalâidü'l-İkyân fî Fezâil-i Âl-i Osmân*,²⁶ eş-Şeyh Mustafa es-Sıddîkî'nin *el-Müzînu bi't-Tarab fî'l-Farki beyne'l-Acemi ve'l-Arab*,²⁷ Muhyiddin İbnü'l-Arabî'nin (ö. 638/1240) *eş-Şeceretü'n-Nu'mâniyye fî'd-Devleti'l-Osmâniyye* adlı eserlerdir.

2. Hadislerin Muhtevası

Rivayetleri çok serbest bir tercüme anlayışıyla ve kendi yorumlarını da katarak Türkçe'ye aktaran Yâsincizâde, öncelikle ilk dönem hadis kaynaklarına müracaat etmiştir. Hadis ilmi bakımından sıhhati noktasında tenkide tabi tutulan zayıf ve mevzu hadislerin derlendiği Deylemî'nin *Firdevsü'l-Ahbâr*'ı gibi eserleri de kullanmıştır.²⁸ Hem ilk dönem hem de derleme türündeki hadis eserlerinden seçtiği bu rivayetlerin muhtevası şöyledir.

Birinci hadiste kolaylık ve zorlukta, kederli ve sevinçli hâlde yani her hâlükârda İslam halifesine itaat ve onun emrini işitip kabul etmek, eza ederse de günah olmadıkça emirlerine muhalefet olunmaması tavsiye

²⁶ Mer'î b. Yusuf b. Ebu Bekir b. Ahmed el-Kermi el-Makdisî, *Kalâidü'l-İkyân fî Fezâil-i Âl-i Osmân*, Beyazıt Devlet Ktp., Beyazıt, no. 5073, çev. Şaban Şifai, vr. 316.; diğer nüshalar için bkz. Süleymaniye Ktp., Esad Efendi, no. 2340, vr. 81.; Nurosmâniye Ktp., no. 609, vr. 68. Eserin değerlendirildiği bir çalışma için bkz. Eyüp Öztürk, *Osmanlı Tarihçiliğinde Fezâil Edebiyatı (Mer'î b. Yusuf'un Kalâidü'l-İkyân fî Fezâil-i Âl-i Osmân Örneği)*, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi İslâm Tarihi ve Sanatları Anabilim Dalı İslâm Tarihi Bilim Dalı, Ankara 2004, s. 124.

²⁷ Mustafa b. Kemaleddin b. Ali, *Farkü'l-Muzin bi't-Tarab fî'l-Fark Beyne'l-Acem*, Süleymaniye Ktp., Esad Efendi, no. 2270, vr. 179.

²⁸ Mücteba Uğur, "Deylemî, Şirüye b. Şehredâr", *DİA*, İstanbul 1994, c. IX, s. 266.

edilmektedir.²⁹ Yâsincizâde, hadisin asıl metninde geçmediği hâlde “halife-i İslâm” tabirini tercümeyle dahil etmiştir. İkinci hadiste İslam hükümdarının yeryüzünde Hakk’ın gölgesi yani halifesi olduğu Allah’ın ona itaat edene rahmet, ihanet edene de ceza vereceği bildirilmektedir.³⁰ Bu hadisin lafzında zikredilen “sultan” tabiri Abdülvehhâb Efendi tarafından “padişah-ı İslâm” ve “halife” olarak iki farklı şekilde tercüme edilmiştir. Üçüncü hadiste Hz. Peygamber’den sonra şer’î işlerin yerine getirilmesi için sultan seçileceği ve ashâbın ona itaat ve boyun eğerek saygı gösterip şereflendirmeleri istenilmektedir. Her kim itaat etmez ise İslam kalesine bir gedik açmış ve o gedik kapatmadıkça da tövbesinin makbul olmayacağı zira kıyamete kadar ömrü olsa da o gedik kapatamayacağı beyan edilmektedir.³¹ Dördüncü hadiste hükümdarlarınızın itaatine sımsıkı yapışıp onların emirlerine muhalefet etmeyin. Zira onlara itaat Allah’a itaat ve onlara isyan Allah’a isyandır. Allah’ın Hz. Peygamber’i insanları hikmet ve güzel sözle hak yoluna çağırın diye gönderdiği ifade edilmektedir.³² Mütercim bu hadisin asıl metnindeki “imamlarınız” lafzını “padişahlarınız” olarak çevirmiştir. Beşinci hadiste sultan yeryüzünde Allah’ın halifesi ve mazlum olanların sığınağıdır. Tebaasına karşı adaletli olursa şükretmeleri, olamazsa da sabır ve tahammül etmeleri gerektiği buyurulmaktadır.³³ Hadisin metnindeki “sultan” ifadesi Yâsincizâde tarafından “sultan-ı İslâm” şeklinde tercüme edilmiştir.

Altıncı hadiste müslümanların imamı ile İslam dini birbirinden ayrılamaz. İslam şeriatın gereğidir. Müslümanların imamı da onun koruyucusu ve bekçisidir. Temeli olmayan binanın harap ve yıkık, bekçisi olmayan nesnenin de kayıp ve yok olmaya mahkum olduğu beyan edilmektedir.³⁴ Bu hadisin lafzındaki “sultan” ifadesi tercümede “imamü’l-müslimîn” olarak aktarılmıştır. Yedinci hadiste adil ve mütevazî imam yeryüzünde koyu bir gölge ve hidayet yoluna delil, gece gündüz ibadet eden âbidlerden ve müctehidlerden altmış siddîkin sevabı kadar ecir ve sevaba layık olduğu müjdelanmaktadır.³⁵ Hadiste “âdil sultan” olarak

²⁹ Ma’mer b. Raşid, *el-Câmi* (Abdürrezzâk, *el-Musannef* içinde), c. XI, s. 331; Müslim, *İmâre*, 35, hadis no: 1836; İbn Ebî Şeybe, *Musannef*, c. XXI, s. 97; Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, c. XIV, s. 514; c. XXXVII, s. 403; İbn Hibbân, *es-Sahîh*, c. X, s. 425.

³⁰ Tirmizî, *Fiten*, 47; Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, c. XXXIV, s. 79, 135; Beyhakî, *Şuabu’l-İmân*, c. VI, s. 17.

³¹ İbn Ebî Asım, *Kitâbü’s-Sünne*, c. II, s. 220, 261. Yâsincizâde, *Hulâsa*, ss. 22-23.

³² Taberânî, *el-Mu’cemu’l-Kebir*, c. XII, ss. 373-374.

³³ Bezzâr, *Müsned*, c. II, s. 220; Kudâî, *Müsnedü’s-Şihâb*, c. I, s. 201.

³⁴ Deylemî, *Müsnedü’l-Firdevs*, c. I, s. 153. Yâsincizâde, *Hulâsa*, ss. 22-23.

³⁵ Deylemî, *Müsnedü’l-Firdevs*, c. II, s. 488.

kayıtlı olan lafız tercümede “âdil imam” şeklinde zikredilmiştir. Sekizinci hadiste adil imamın en büyük gölge ve hidayet yolunun rehberi olduğu, her kim ki onu ve Allah’ın kullarını hayra yönlendirirse Hakk’ın koyu gölgesinin rahmetinde gölgeleneceği, müslümanların imamına ve mümin kullarına hıyanet edenin ise kıyamet gününde zelil ve hakir olacağı bildirilmektedir.³⁶ Bu hadisteki “adil vâlî” ifadesi ise “âdil imam” ve “imamü’l-müslimîn” şeklinde iki farklı biçimde tercüme edilmiştir. Dokuzuncu hadiste sultanın yeryüzünde Allah’ın gölgesi olduğu, ona hıyanet edenin dalalette sadakat edenin ise hidayet ve saadete mazhar olacağı ifade edilmektedir.³⁷ Bu hadisin tercümesinde ise “sultan” lafzının umumileştirilerek halkın sultânı yani “sultânü’l-en’am” şeklinde aktarıldığı görülmektedir. Onuncu hadiste yeryüzünde Allah’ın gölgesi olan İslam hükümdarının hükmü altında olmayan beldede ikamet etmekten nehyedildiği bildirilmektedir. Zira iman ehli olanlar hükümdarın gölgesi altında bulunmaktan ve emirlerine uymaktan sorumludur.³⁸ “Sultan” lafzı hadisin tercümesinde “padişah-ı İslâm” şeklinde aktarılmıştır.

Onbirinci hadiste sultanın yeryüzünde Allah’ın halifesi, zayıfların ve mazlumların sığınağı olduğu ifade edilmektedir. Hadisin devamında her kim dünyada hükümdara saygı gösterir ve itaat ederse kıyamet gününde Allah’ın ona rahmet ve mağfiret edeceği de beyan edilmektedir.³⁹ Bu hadisteki “sultan” lafzı hadisin tercümesinde “sultan-ı azam” ve “padişah” şeklinde iki farklı biçimde ifade edilmiştir. Oniki, onüç ve ondördüncü hadislerde yeryüzünün halifesi olan imamın din-i mübin-i İslam’ın yardımcısı olduğu, onlara beddua ve ihanet edilmemesi, iyi olmaları için dua edilmesi ve bu duayla da Allah’a yakınlaşılması murad edilmektedir. Allah bu vesileyle onların kalplerini size doğru çevirir.⁴⁰ Hadislerde kullanılan “imamlar”, “melikler” ve “sultan” şeklindeki üç farklı tabirin Yâsincizâde tarafından daha kapsayıcı bir muhtevaya büründürülerek tercümede “imamü’l-müslimîn” şeklinde karşılandığı görülmektedir. Onbeşinci hadiste müminlerin emiri olan azası eksik Habeşli bir köle bile olsa onun emrini işitip kabul etmek gerekir. Eğer eziyet ve zorlama yahut

³⁶ Süyûtî, *el-Câmiu’l-kebir*, c. IV, s. 215; Ali el-Muttakî, *Kenzü’l-Ummâl*, c. VI, s. 11; Yasincizâde, *Hulâsa*, s. 24.

³⁷ Beyhakî, *Şuabu’l-İmân*, c. IX, ss. 480-481; Nebhânî, *el-Fethu’l-Kebîr*, c. II, s. 163.

³⁸ Ali el-Muttakî, *Kenzü’l-Ummâl*, c. VI, s. 5; Nebhânî, *el-Fethu’l-Kebîr*, c. II, s. 163.

³⁹ Ali el-Muttakî, *Kenzü’l-Ummâl*, c. VI, s. 5; Nebhânî, *el-Fethu’l-Kebîr*, c. II, s. 163.

⁴⁰ Taberânî, *Mu’cemu’l-Evsaf*, c. II, s. 169; *Mu’cemu’l-Kebîr*, c. VIII, s. 158; Deylemî, *Müsnedü’l-Firdevs*, c. V, s. 160; İbn Ebî Şeybe, *Musannef*, c. XVIII, s. 539; c. XIX, s. 33; Nebhânî, *el-Fethu’l-Kebîr*, c. III, s. 313; Beyhakî, *Şuabu’l-İmân*, c. IX, s. 478; Deylemî, *Müsnedü’l-Firdevs*, c. V, s. 159.

zulmederse bile sabretmek gerekir. Şayet dinini ve itikadını değiştirmeni teklif ederse kanını dinine feda edip yine de İslam topluluğundan ayrılmayın.⁴¹

Onaltıncı hadiste benden sonra çeşitli fitneler ortaya çıkaran bir kimse çıkar da müslüman topluluğu bölmek isterse kim olursa olsun onu kılıçla vurun buyrulmaktadır.⁴² Onyedinci hadiste susuz bir bölgede kendisinin suyu olup da başkasının suyuna engel olan, malını satmak için müşteriyi aldatan ve yalan yere yemin ederek malını öven, İslam hükümdarına yalnız dünya için bîat ederek dünyevi faydalara ulaşan ve bîatına uymayıp itaatten çıkanlar kıyamet günü ilahi rahmete dâhil olamayacaklardır ve şiddetli bir azap ile azap göreceklerdir.⁴³ Bu hadisteki “imam” lafzı tercümede “padişah-ı İslâm” olarak çevrilmiştir. Onsekizinci hadis Hz. Peygamber’e ve müslümanların halifesine itaat edenin Allah’a itaat etmiş, Hz. Peygamber’e ve halifesine isyan edenin ise Allah’a isyan etmiş olacağını bildirir.⁴⁴ Bu hadiste kaydedilen “emîr” lafzı tercümede “halife-i müslimîn” ve “halife” kavramlarıyla karşılanmıştır. Ondokuzuncu hadiste müslümanların imamına itaat etmeyerek boyun eğmeyen isyan etmiş ve müslüman topluluktan ayrılan kimsenin de cahiliye ölümü ile yani cahiliye zamanında iman ve İslam’la şereflenmemiş kimseler gibi olacağı beyan edilmektedir.⁴⁵ Yirminci hadiste bir kimse İslam hükümdarının itaatinden çıkarsa ceza gününde işlediği bu günahtan dolayı özrünün kabul edilmeyeceği ifade edilir.⁴⁶ Ondokuz ve yirminci hadislerin lafızlarında yöneticilere dair bir lafız zikredilmediği hâlde mütercim tarafından “imâmü’l-müslimîn” ve “padişah-ı İslâm” ibareleri metnin tercümesine dâhil edilmiştir.

Yirmibirinci hadiste bir kimse yeryüzünün halifesinde sevmediği bir şey görürse, ona itiraz ve itaatten ayrılmayıp sabır ve itaat etmesi, müslümanların cemaatinden bir karış miktarı ayrılıp ölen kimsenin de cahiliye zamanında ölenler gibi olduğu belirtilmektedir.⁴⁷ Bu rivayetteki “emîr” kavramı hadisin tercümesinde “halife-i rûy-i arz” şeklinde ifade

⁴¹ İbn Ebî Şeybe, *el-Musannef*, c. XVIII, s. 244; Müslim, *İmâre*, 36, hadis no: 1837; İbn Mâce, *Cihad*, 39; Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, c. XXXV, s. 338, 396.

⁴² Taberânî, *Mu’cemu’l-Kebîr*, c. XVII, s. 143; Nesâî, *Tahrîmü’l-Dem*, 6.

⁴³ İbn Mâce, *Ticârât*, 30; Yasincizâde, *Hulâsa*, s. 25.

⁴⁴ Buhârî, *el-Cihad ve’s-siyer*, 108, hadis no: 2797; Müslim, *İmâre*, 32, hadis no: 1835; Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, c. XII, s. 405; c. XIII, s. 93; c. XIV, s. 556.

⁴⁵ Buhârî, *Fiten*, 2, hadis no: 6646; Müslim, *İmâre*, 53, hadis no: 1848; Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, c. X, s. 308.

⁴⁶ Müslim, *İmâre*, 58, hadis no: 1851; Beyhakî, *es-Sünenü’l-kübrâ*, c. VIII, s. 270. Yasincizâde, *Hulâsa*, s. 25.

⁴⁷ Buhârî, *Ahkâm*, 4, hadis no: 6724; Müslim, *İmâre*, 55, hadis no: 1849; Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, c. IV, s. 290, 434.

edilmiştir. Yirmiiki ve yirmiüçüncü hadislerde Allah'a ibadet ve itaat edip zat, sıfat ve fiillerinde ona ortak koşmamanın, siyah bir köle bile olsa Allah'ın emir ve tayin ettiği zata itaat edip boyun eğmenin, onun emirlerine karşı çıkmamanın, Hz. Peygamber'in ve dört halifenin sünnetlerini kabul etmekte fazlasıyla çaba ve dikkat göstermenin, Hz. Peygamber'in vasiyetlerini Allah tarafından görevlendirilerek yerine getirenin, halka namazı, zekatı ve Allah yolunda cihadı emreden İslam halifesine ihanet ve hıyanet etmenin haram olduğu açıklanır.⁴⁸ Yirmibeşinci hadisin lafzındaki "ümerâ" ifadesi ise "halife-i İslâm" şeklinde tercüme edilmiştir. Yirmidört ve yirmibeşinci hadislerde bir kimse dört ayaklı bir hayvanın ayağını kesse veya meyve veren bir ağacı yerinden koparsa veya alım satımda ortağına vefasızlık ve hıyanet etse bunların herbirinde sevabını dörtte biri, eğer müslümanların imamına isyan ederse de sevaplarının tamamını gideceği, İslam halifesine hıyanet ve itaatsizliğe niyet eden kimsenin de İslam halkasını boynundan çıkaracağı yani kendisini İslamiyet'ten çıkarmış olacağı ve açtığı gediği kapatıp kendisini itaatkar ve boyun eğenler zümresine dahil etmedikçe de ibadetinin kabul olmayacağı bildirilir.⁴⁹ Son iki hadisin lafzındaki "imâm" ve "sultan" lafızları sırasıyla "imamü'l-müslimîn" ve "halife-i İslâm" şeklinde tercüme edilmiştir.

32

Yâsincizâde Abdülvehhâb Efendi, tüm bu rivayetleri zikrettikten sonra şu hükmü vermektedir. Zikredilen bu hadislerin tamamı şuna delildir. İslam dininin hükümdarına sadakat ve istikametle itaat ve boyun eğmek dini bir zorunluluktur. Hatta zorluk çıkaran ve eziyet eden bir sultanın emrine bile muhalefet edilmez. Müslümanların cemaatinden ayrılmaya imkan ve fırsat olmadığına delildir. Kâmil kullardan bazıları benim için kabul olunmuş bir dua olsa onu İslam hükümdarı hakkında sarfederdim. Zira onlara dua etmek müslümanların tamamını kapsar diye buyurmuşlardır.⁵⁰

Bunların dışında başka hadisler de vardır diyen Abdülvehhâb Efendi'ye göre Kur'an'da "Allah'a itaat edin, resûle itaat edin ve sizden olan

⁴⁸ Taberâni, *Mu'cemu'l-Kebîr*, c. XVIII, s. 247; Taberâni, *Mu'cemu'l-Kebîr*, c. XVII, s. 43; Yasincizâde, *Hulâsa*, s. 26.

⁴⁹ Beyhâkî, *es-Sünenü'l-Kübrâ*, c. IX, s. 148; Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, c. XXXV, s. 364; Ali el-Muttakî, *Kenzü'l-Ummâl*, c. VI, s. 56; Yasincizâde, *Hulâsa*, s. 26.

⁵⁰ Yasincizâde, *Hulâsa*, s. 26.

ulu'l-emre itaat edin."⁵¹ ayet-i kerimesindeki ulü'l-emirle kastedilenin İslam hükümdarı olduğu açıktır.⁵²

III. *Hulâsatü'l-Burhan fî İtaati's-Sultan'ın Çevriyazımı, Hadislerinin Tahriri ve Değerlendirilmesi*

Bismillâhirrahmânirrahîm

Gevher-i ibhâ-yı hamd u senâ ve dürr-i bihemta-yı şükr ü sipâs-ı bî intihâ, mâlikü'l-mülki ve'l-melekût ve sâhibu'l-izz ve'l-ceberût olan Hakk sübhânehû ve teâlâ hazretlerine hakik ve sezâdır ki menâr-ı İslâm ve imanı ilm, devlet-i âl-i Osman ile müzeyyen ve uyûn-ı âlem ve âlemiyani şaşaa-i şân ve şevket-i ulyâlarıyla rûşen eyleyip ol sülâle-i tâhirenin adl ü dâd ve seyf-i cihâd-ı cihânbanîlerin bâis-i umrân-ı rûy-ı zemîn ve sebep-i teksîr-i ümmeti seyyidü'l-mürselîn eylemiş ve ilâ yevmi'l-kıyâme bünyân-ı saltanat-ı uz mâ ve bünyâd-ı hilâfet-i kübrâların erkân-ı teyidât-ı Rabbânî'yesiyle müeyyed ve müebbed kılmıştır.

Ve eltef ve eşref-i salavât ve efdal ve ekmel-i teslimât Sultan-ı serîr-i nübüvvet şehnişâh-ı taht-ı risâlet hucetü'l-hak ile'l-halk ve hucetü'l-halk ile'l-hak nass-ı hâtem-i vücûd sahib-i makâm Mahmud Efendimiz hazretlerine ehakk ve elyaktır ki din-i kavim ve sırat-ı müstakim onun bi'set-i aliyyesiyle ikmâl buyurulmuş ve hidâyet-i tâmme ve davet-i âmmesiyle sâye-i hatmiyeti ins ü cinne mebsût olmuştur. Ve ecel ve eşmel-i tardiye ve tekrîm-i nücûm-ı zâhire-i sipihr-i saadet olan âl ve ashâb-ı güzîn hazerâtına sezâvârdır ki cümlesi sıhhat-i iktidâ ve rehnümâ-i ihtidâ ile mevsûf olmuşlardır.

Emmâ ba'd erbâb-ı tahkîke malum olduğu vechile nev-i insan emr-i meâş ve esbâb-ı zindegânisinde efrâd-ı nev'inin muavenet ve müşâreketine muhtaç ve bu teâvünün husûlü dahi temeddün ve ictimâ'a menût ve mütevakıf olup tabâyi-i beşeriye ise muhtelif ve hususan avâm-ı nâs bî't-tab' şer ve mefsedete mâil olmaktan nâşî lâ mehâlehu kazıyye-i ictimaiye-i beşeriye az vakitte müntic-i fesâd u hâlel ve bu cihetle ilâ vakt-i mukadder, umrân-ı âlem ve bekâ-yı benî âdeme müterettib olan hükm-i Rabbâniye muattal olmak lâzım geleceğinden meâşen ve meâden usûl-i külliye-i mukarrereye ihtiyaç iktizasınca Hakk celle ve alâ hazretleri hikmet-i bâliğe

⁵¹ Nisâ, 4/59.

⁵² Yasincizâde, *Hulâsa*, s. 27.

ve rahmet-i vâsia-i ilahiyesi üzere salâh-ı âlem ve âdem için inzâl-i kütüb ve irsâl-i Rûsul ile her asırda muktezâ-yı vakte muvafık ve kavânîn-i âdile-i hikem ü mesalihe mutabık evâmîr-i ilahiye ve zevâcir-i Rabbânî'yesiyle muamelât ve amâl-ı enâma vaz'ı-ahkâm ve cinayet-i feseka ve zalemeye tayin-i hudud eyleyip bu vechile heyet-i ictimaiye-i beşeriyeye hüsn-i nizâm ve kârgâh-ı âleme ahsen-i üslup ile kıyâm vermiştir.

Ve ale'l-husus seyf-i meslûl-i dîn-i mübîn-i Ahmedî ve tîğ-i sertîz-i Muhammedî ile dem-i fesâd-ı şîrk ü şekâyı isâle ile kuvâ-yı âleme kemâl ve mizâc-ı kâinata itidal verip ol dîn-i kavîmin hâvî olduğu hudud ve ahkâmın ikâmesi ve vilâyet-i nâfize ve siyaset-i lâzimenin ifâsı hizmet-i bâ-saadetini a'del-i şehri-yârân-ı pîşin ve efdal-i selâtîn-i rûy-i zemîn olan dûdmân-ı celîlü'ş-şân-ı Osmanî enârallâhu teâlâ berâhînihim hazerâtının uhde-i hilafetlerine tefvîz ile bisât-ı besâtet ve saltanatların basît-i arza mebsût ve mekân-et-i miknet ve ma'deletlerin emkine-i kevne bâis-i temkîn kılınmış olmakla dinen ve dünyeviyen mevsûf oldukları menâkıb-ı celîle ve mefâhir-i cezîleleriyle safahât-ı edvâr ve tabakât-ı a'sâr memlû ve meşhûn ve misbâh-ı mülk ü saltanat-ı seniyyeleri subh-ı kıyâmete kadar ziya-bahş-ı aktâr-ı rub'-ı meskûn olduğu vâreste-i reyb ve zunûn olarak karnen ba'de karnin meşâyih-i izâm ve ulemâ-yı kirâmın aklâm-ı belîğasi meâsir-i aliyyeleriyle ratbü'l-lisân ve ezcümle *Kalâidü'l-Ikyân fi Fezâil-i Âl-i Osman*⁵³ ismiyle müellef olan kitâb-ı müstetâb fi'l-hakika ferâid-i mehâmid-i seniyyelerini câmi' ise de bahrden katre mertebesinde olup hak bu ki devlet-i aliyyenin ihâta-i menâkıb-ı azîme ve istiksâ-yı medâyih-i kerîmelerine tûmâr-ı ezman ve mecelle-i nüh varak-ı âsmân-ı müsâid ve irâketen ve celâleten ve amelen ve itikaden hâiz ve fâiz oldukları merâtib-i aliyye ve ettikleri hidemât-ı diniye mülûk-i sâireden hiç birine müyesser olmadığı tarihşinâsân-ı ahvâl-i âleme vâzıh ve âyândır.

Ve hususen hâlâ serîr-ârâ-yı saltanat ve erîke-pîrâ-yı hilâfet olan zıllullâhi fi'l-arzın sultanu'l-guzât ve'l-mücâhidîn sahibkırân-ı zaman halife-i halîka-i cihân müceddid-i erkân-i devlet, muhaddid-i cihât-ı savlet, gaysu'l-atâ, leysü'l-vega, hâfîzu'l-bilâd, nâsîru'l-ibâd, kurretü uyûnî'l-müminîn, gavsu'l-İslâm ve'l-müslimîn, mâye-i ümmid-i serefkendegân, sâye-i yezdân-ı yüsr-i bendegân, a'zam-ı selâtîni'l-arz, efham-ı havâkîni'l-emr bi's-sünne ve'l-farz, daverîm-i şiyem dârâ-yı cem-i hüsem ayet, teyîd-i hak, sûre-i emn ü

⁵³ el-Makdisi, *Kalâidü'l-Ikyân*, Beyazıd Devlet Ktp., Beyazıd, no. 5073, vr. 316.; diğer nüshalar için bkz. Süleymaniye Ktp., Esad Efendî, no. 2340, vr. 81.; Nurosmaniye Ktp., no. 609, vr. 68.

emân, nass-ı kitâb, zafer-i mehdi-i âhîrzaman, el-müeyyed bi't-teyidi'r-Rabbânî Sultan Mahmud Han-ı sâni edârallahu devâiri'd-devr, havvil merkezi celâletehû vec'al kerrâti'd-dehri müteharriketen alâ muhavvir irâdetehû Efendimiz hazretleri el-hak bir padişah-ı memdûhu'l-husâl ve bir şehnişâh-ı adîmü'l-misâldir ki zât-ı hümâyûnları fıtraten ve istifadeten cümle-i kemâlât-ı insaniyyeyi câmi' ve mehâsin-i melekât-ı beşeriyyeyi müstecmi', hakâyık ve dekâyık-ı umûr ve külliyyât ve cüziyyât-ı mesâlih-i cumhurda isâbet, zihn-i derrâk-i tâbnâkleri muhayyir-i ukûl ve her hususta emr ü irâde-i kerâmet-ifade-i hilâfetpenâhileri muvâfık, menkûl ve makûl kalem-i levh-aşına-yı rey-i rezînleri ebru-yı cebîn kadar hatt-ı kerâmet-i nakt, tedbîr-i dil-pezirleri mülk-i ilhama şehîr mertebe-i ilm ü irfânda sâbık, fezâil-i ûlâ, a'mâl-i seyf ü sinân ve tîr ü kemânda sahib-i yed-i tûlâ, kusvâ-yı niyet ve müntehâ-yı emniyet-i hayriyeleri ihyâ-yı dîn ve icrâ-yı sünnet ehemmi-efkâr ve endişeleri emn ü âsâyiş-i fukara ve raiyyet, cümle-i murad-ı hümâyûnları adl ü dâd ve tanzîm-i cünd-i cihâd ile imâr-i bilâd ve irâha-i ibâda matûf ve leyl ü nehâr evkât-ı nâzeninleri hidemat-ı diniye ve tedâbir-i mülkiyyeye masrûf siyaset-i adliyesi müstelzim-i salâh u felâh-ı ümmet, şefkat-i zâtiyesi bâis-i afv ve emân-ı erbâb-ı nedâmet cevâhir-i midhat-i celîlesi tırazende-i cevher-i kelâm zevâhir-i mahmidet-i cezilesi kûşâyende-i ezhâr-ı aklâm-ı akl-ı evvel, kariha-i hümâyûnu hikmetşinâs-ı Felâtûn-takdîr ihâta-i idrâk-i feyznâki muhaddid-i cihât-ı âlem, tedbîr-i astin cûd ve ifdâli mukassim-i erzâk-ı âsitân-ı şevket ü iclâlî mevâzi-i seb-i tıbâk, sâye-i ma'delet bâhiresi behişt-i ahbâr nâre-i satvet-i kahiresi dûzah-i eşrâ kutb-ı zât-ı şevketsimâtları medâr-ı dîn ü devlet, eyyâm-ı behcet-irtisâm-ı padişâhaneleri bahâr-ı mülk ü millet her hâlde ahlâk-ı ilahiye ile mütehâllik ve sîret ü serîret-i mülûkâneleri ism-i sâmi-i hümâyûnlarına mutâbık ve bilcümle hamden sümme hamden ke-ennemâ ed-dehrü tâc ve hüve dürretuhû ve melikü ve'l-mülk-i kef ve hüve hâtemuhu medîhasına mâ sadak olan vücûd-ı âlemsûd-i pâdişâhaneleriyle hilâl-i saltanat bedr-i tâm olmuş ve bi-tevfikihi teâlâ tecdîd ve ihyâ buyurdıkları kavânin-i askeriye ve usûl-i mülkiye ile cism-i devlet yeniden can bulmuş olduğu ulü'l-ebşâra bedîdâr olan zebân-ı hilâfet ve beşeriyet-i emâli bi-mülki hüve'l-verâ ve dâru hiye'd-dünya ve yevmü hüve ed-dehr mekâliyle sâmia zîb-i ashâb-ı itibar olarak hakkâ ki misli gelmemiş bir şehriyâr-ı bülend menkabet olmaktan nâşi evsâf-ı aliyyesi biring-i daire der-hasr-ı medhateş her dem şûd-ı telâki-i âgâz-ı intihârî şümâr medlûlünce mümteniü't-tahdîd olmakla sâye-i şevket vâye-i şâhânesi ümmet-i merhûmeye lutf-ı mahz-ı hak olduğunu bilerek bi'l-

gadvi-ve'l-isâl dua-yı ömr ü şevket-i şâhenelerine müdâvemet ve an-samîmi'l-bâl emr ü fermân-ı cihânmetâ-ı mülûkânelerine imtisâl ve itaat aklen ve naklen cümleye vacip ve bilhusus e'zam-ı vâcibât-ı din ile kıyam manasına olan saltanat-ı seniyyeleri hukukundan başka mülk-i mevrûsları olan memâlik-i mahrûseyi ecdâd-ı izâmları seyf-i cihad ile feth ve teshîr ve envâr-ı tevhid ve iman ile izâet ve tenvîr etmeleri hasebiyle rakabe-i kâffe-i ehl-i imanda bu vecihle dahi hakk-ı azîm-i padişâhâneleri sabit iken bazı avâm-ı nâs cehl ü nisyân ve belki iyâzen billâh zaaf-ı iman sebebiyle tarîk-i müstakimden udûl ve fesâd ve fitne meslek-i sakîmine sülûk ederek Hakk celle ve alâ hazretlerinin ve Resûl-i Ekremî'nin halifesi olan emîrül-müminîn ve imâmül-müslimîn edâmellâhu ilâ yevmî'd-din Efendimiz hazretlerinin bi'l-icma ve'l-ittifak kâffe-i ümmet üzerine vacip olan itaatinden hurûc-masiyet-i azîmesini irtikâb ile kahr u celâl-i ilâhî ve nüzûl-i siyaset-i pâdişâhiye tâlib ve ibâdullâhın emn ü râhat ve esbâb-ı kesb ve maişetlerin sâlib olduklarından eğerçi Ömerü'l-Fârûk hazretlerinin nez'-i sultan nez'-i Kur'ân'dan ekserdir buyurdıkları ve seyf ü sinân delil ve burhandan ekvâdır denildiği misüllü fi'l-hakika halkı terbiyet ve islahıyla tarîk-i müstakîme idhâl eylemekte lisân-ı seyf-i sultânînin tesiri eblağ ve akvâ olduğu vâzih ve ayân ise de *herbir mümin şer'-i şerîfe muhalif bir şeyi gördükte eliyle yahut lisanıyla yani gücü yettiği kadar ol fi'l-i münkeri defe çalışmak*⁵⁴ üzere vârid olan hadîs-i şerîfe imtisâlen ve emr-i maruf ve nehy-i münker vazifesini eda o makûle belâ-yı cehalet ve hevâ-yı nefis ve iğvâ-yı şeytâna uğrayanların lisân-ı şer'-i mutahhar ile amel ve itikadların tashih ve kendilerini hüsrân-ı dünya ve ahiretten muhafaza kasdıyla padişah-ı İslâm'ın emir ve nehyine itaat ve inkıyâdın vücûbu hakkında kütüb-i mutebereden mehûz yirmi beş ehâdis-i şerîfeyi şâmil ve devlet-i aliyye-i Osmâniye'nin ulüvv-i şân ve şevket ve kıyam-ı kıyamete kadar bekâ-yı mülk ve saltanatlarına dâir âsâr-ı sahîha ve bazı ekvâl-i ehlüllâhı müştemil olmak üzere *Hulâsatu'l-Burhan fî İtaati's-Sultan* ismiyle müsemma telif olunan risâle-i Arabiye'nin ve işbu tercüme-i Türkiye'sinin nef'ân lî'l-ibâd neşr ü işâası taraf-ı hazreti padişâhîden bi'l-istidâ' şefkat alâ halkillâha mazhar olan zât-ı merâhim-simât-ı cihânbânînin evvel ü âhir hayr u salâh-ı ümmet ve refâh ve râhat-ı mülk ü millet ehass-ı matlûb ve mültezem-i şâhâneleri olmaktan-nâşî vech-i müstedâ üzere izin ve ruhsat-ı seniyye lâhik

⁵⁴ Müslim, İman, 78, hadis no: 49; İbn Mâce, Fiten, 20; Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, c. XVII, s. 127, c. XVIII, s. 42, 79, 378. Muhakkik âlim Şuayb el-Arnaut hadisin isnadının sahih olduğunu ve Buhârî ve Müslim'in şartlarına uyduğunu ifade etmektedir. Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, c. XVII, s. 127.

ve müteallik buyurulmakla dergâh-ı kibriyâdan mercû ve mesuldür ki kırâat ve istimâmı bâis-i intibâh ve ikâz ve sebep-i irşâd ve ikaz eyleye. Amin. Ve minellahî't-tevfik ve'l-hidaye.

1. أَخْبَرَنَا الْحُسَيْنُ بْنُ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ يَزِيدَ الْقَطَانَ بِالرَّقَّةِ حَدَّثَنَا هِشَامُ بْنُ عَمَّارٍ حَدَّثَنَا مَدْرِكُ بْنُ سَعْدٍ الْفَزَارِيُّ قَالَ : سَمِعْتُ حَيَّانَ أَبَا النَّضْرِ يَقُولُ : حَدَّثَنِي جِنَادَةُ بْنُ أَبِي أُمِيَّةٍ عَنْ عِبَادَةَ بْنِ الصَّامِتِ أَنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ : اسْمِعْ وَأَطِعْ فِي عَسْرِكَ وَيَسْرِكَ وَمَنْشَطِكَ وَمَكْرَهِكَ وَأَثَرَةَ عَلَيْكَ وَإِنْ أَكَلُوا مَالَكَ وَضَرَبُوا ظَهْرَكَ إِلَّا أَنْ يَكُونَ مَعْصِيَةً

1. Sâlifü'z-zikr risale-i Arabiy'e de mezkûr olan ehâdis-i nebeviyeden evvelki hadis-i şerif ehl-i biât-ı Akabe ve kibâr-ı ashâb-ı kirâmdan Ubâde b. Sâmit hazretlerine hitaben vârid olmuştur ki mânâ-yı münîfi usr ve yüsründe ve vakt-i sürûr ve kederinde yani her hâlde halife-i İslâm'a itaat ve emrini istimâ ve kabul edip, onları üzerine nâfizü'l-kelim ihtiyar eyle. Cevr ve ezâ ederlerse de masiyet olmadıkça emirlerine muhalefet eyleme demektir.⁵⁵

2. أَخْبَرَنَا عَلِيُّ بْنُ مُحَمَّدٍ الْمُقْرِي أَنَا الْحَسَنُ بْنُ مُحَمَّدٍ بْنِ إِسْحَاقَ نَا يَوْسُفَ بْنَ يَعْقُوبَ نَا مُحَمَّدُ بْنُ أَبِي بَكِيرٍ نَا مُسْلِمُ بْنُ سَعِيدِ الْخَوْلَانِيِّ نَا حَمِيدُ بْنُ مَهْرَانَ عَنْ سَعْدِ بْنِ أَوْسٍ عَنْ زِيَادِ بْنِ كَسَيْبٍ : شَهِدْتُ أَبَا بَكْرَةَ يَوْمَ جُمُعَةٍ وَذَلِكَ قَبْلَ أَنْ يَبْنِيَ الْمَسْجِدَ وَهُوَ يَوْمَئِذٍ قَصَبٌ وَعَلَى النَّاسِ عَبْدُ اللَّهِ بْنُ عَامِرٍ فَخَرَجَ عَلَى النَّاسِ وَعَلَيْهِ قَمِيصٌ مَرَقَقٌ وَبِرْدَانٌ مَرَجَلٌ رَأَسَهُ فَقَالَ أَبُو بَكْرَةَ سَمِعْتُ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَقُولُ السُّلْطَانُ ظَلَمَ اللَّهُ فِي الْأَرْضِ فَمَنْ أٰكْرَمَهُ أٰكْرَمَهُ اللَّهُ وَمَنْ أَهَانَهُ أَهَانَهُ اللَّهُ

2. İkinci hadis-i şerif padişah-ı İslâm yeryüzünde Hakk'ın gölgesi yani halifesidir. Hakk Teâlâ ona itaat edene rahmet; ihanet edene ihanet ve ukbüyet eder manasını müşirdir.⁵⁶

3. حَدَّثَنَا رَاشِدُ بْنُ سَعِيدِ أَبُو بَكْرٍ ثَنَا الْوَلِيدُ بْنُ مُسْلِمٍ ثَنَا مَرْوَانَ بْنِ جَنَاحٍ ثَنَا نَصِيرُ مَوْلَى خَالِدٍ عَنْ أَبِي ذَرٍّ قَالَ سَمِعْتُ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ إِنَّهُ سَيَكُونُ بَعْدِي سُلْطَانٌ فَأَعَزُّهُ فَإِنَّهُ مِنْ أَرَادَ ذَلِكَ تَعَرَّ ثَغْرَةَ فِي الْإِسْلَامِ وَلَيْسَتْ لَهُ تَوْبَةٌ إِلَّا أَنْ يَسْجُدَ لَهَا وَيَسْجُدَ لَهَا يَوْمَ الْقِيَامَةِ

⁵⁵ İbn Hibbân, *es-Sahîh*, c. X, s. 425. Hadisin diğer tarihleri için bkz. Ma'mer b. Raşid, *el-Câmi* (Abdürrezzâk, *el-Musannef* içinde), c. XI, s. 331; Müslim, *İmâre*, 35, hadis no: 1836; İbn Ebî Şeybe, *Musannef*, c. XXI, s. 97; Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, c. XIV, s. 514; c. XXXVII, s. 403. Muhaddis Şuayb el-Arnaut hadisin isnadının Buhârî ve Müslim'in şartlarına uygun ve sahih olduğunu ifade etmiştir. Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, c. XIV, s. 514.

⁵⁶ Beyhakî, *Şuabu'l-İmân*, c. VI, s. 17. Hadisin diğer tarihleri için bkz. Tirmizî, *Fiten*, 47; Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, c. XXXIV, s. 79, 135. Tirmizî hadisin hasen garib olduğunu ifade etmiştir. Son dönem hadis alimlerinden Nâsırüddin Elbânî hadisin sahih olduğu hükmünü vermiş, bir diğer muhaddis Şuayb el-Arnaut ise hadisin isnadının zayıf olduğunu ifade etmiştir. Tirmizî, *Sünenü't-Tirmizî*, s. 503. Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, c. XXXIV, s. 79.

3. Üçüncü hadis-i şerif benden sonra umûr-ı şeriyeyi ikâme için sultan nasbolunur. Siz ona itaat ve inkıyâd ile tazîm ve tekrîm eyleyin. Her kim itaat etmez ise hısn-ı İslâm'a bir rahne etmiş olur ve ol rahneyi seddetmedikçe tövbesi makbul olmaz. Halbuki kıyamete kadar ömrü olsa onu seddedemez medlûlünü müfiddir.⁵⁷

4. حَدَّثَنَا أَبُو عَامِرٍ مُحَمَّدُ بْنُ إِبْرَاهِيمَ النَّحْوِيُّ الصُّورِيُّ ثَنَا سَلِيمَانُ بْنُ عَبْدِ الرَّحْمَنِ ثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ عَبْدِ اللَّهِ الرَّمَادِيُّ ثَنَا أَبُو عَمْرٍو الْعَنْسِيُّ عَنْ سَلِيمَانَ بْنِ حَبِيبِ الْمُحَارَبِيِّ عَنْ عَمْرٍو بْنِ لَدِينِ الْأَشْعَرِيِّ عَنْ أَبِي لَيْلَى الْأَشْعَرِيِّ صَاحِبِ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ عَنْ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ : تَمَسَّكُوا بِطَاعَةِ أُمَّتِكُمْ وَلَا تَخَالَفُوهُمْ فَإِنَّ طَاعَتَهُمْ طَاعَةُ اللَّهِ وَإِنْ مَعْصِيَتُهُمْ مَعْصِيَةُ اللَّهِ وَإِنْ اللَّهُ إِنَّمَا بَعَثَنِي أَدْعُو إِلَى سَبِيلِهِ بِالْحِكْمَةِ وَالْمَوْعِظَةِ الْحَسَنَةِ

4. Dördüncü hadis-i şerif padişahlarınızın itaatine temessük edip onların emrine muhalefet etmeyin. Zira onlara itaat Vacibü'l-Vücûda itaat ve onlara isyan Hakk celle ve alâ hazretlerine isyandır. Allah Teâlâ beni peygamber ba'seyledi. Sizi hikmet ve mevi'za-i hasene ile tarîk-i hakka davet ederim mazmununu mütezammındır.⁵⁸

5. وَحَدَّثَنَا عَبْدُ اللَّهِ بْنُ أَحْمَدَ ، حَدَّثَنَا أَبُو الْيَمَانِ الْحَكَمُ بْنُ نَافِعٍ ، حَدَّثَنَا أَبُو الْمَهْدِيِّ سَعِيدُ بْنُ سَنَانَ ، عَنْ أَبِي الزَّاهِرِيَّةِ ، عَنْ كَثِيرِ بْنِ مَرَّةٍ ، عَنْ ابْنِ عُمرَ ، عَنْ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ : السُّلْطَانُ ظَلَمَ اللَّهُ فِي الْأَرْضِ يَاوِي إِلَيْهِ كُلُّ مَظْلُومٍ مِنْ عِبَادِهِ فَإِنْ عَدَلَ كَانَ لَهُ الْأَجْرُ وَكَانَ يَعْنِي عَلَى الرَّعِيَةِ الشُّكْرَ ، وَإِنْ جَارَ ، أَوْ حَافَ ، أَوْ ظَلَمَ كَانَ عَلَيْهِ الْوِزْرُ وَعَلَى الرَّعِيَةِ الصَّبْرُ

5. Beşinci hadis-i şerif sultan-ı İslâm rûy-i zeminde Hüdâ-yı müteâl hazretlerinin halifesi ve mazlûm olanların mültecâsı olup adl ederse raiyyet üzerine şükr ü sipas ve etmediği hâlde sabr u tahammül lâzım olduğunu mübeyyindir.⁵⁹

6. عَنْ ابْنِ عَبَّاسٍ الْإِسْلَامُ وَالسُّلْطَانُ إِخْوَانٌ تَوْأَمَانٌ لَا يَصْلُحُ وَاحِدٌ مِنْهُمَا إِلَّا بِصَاحِبِهِ فَالْإِسْلَامُ اسٌ وَالسُّلْطَانُ حَارِسٌ وَمَا لَا اسَ لَهُ يَهْدَمُ وَمَا لَا حَارِسَ لَهُ ضَالِعٌ

⁵⁷ İbn Ebi Asım, *Kitâbü's-Sünne*, c. II, s. 220. Hadisin diğer tarihi için bkz. İbn Ebi Asım, *Kitâbü's-Sünne*, c. II, s. 261. Eserin muhakkiki Nâsirüddin Elbânî hadisin ilk tarihi için zayıf, ikinci tarihi için sahih hükmünü vermiştir. İbn Ebi Asım, *Kitâbü's-Sünne*, c. II, s. 220, 261.

⁵⁸ Taberânî, *el-Mu'cemu'l-Kebir*, c. XXII, s. 373-374. Taberânî'de rivayetin ilk isnadıyla zikredilen tarihi daha uzun ikincisi ise daha kısadır. Müellif Yasincizâde kısa olan metni tercih etmiştir. Taberânî, *el-Mu'cemu'l-Kebir*, c. XXII, s. 373-374.

⁵⁹ Bezzâr, *Müsned*, c. II, s. 220.; Kudâî, *Müsnedü's-Şihâb*, c. I, s. 201. Nâsirüddin Elbânî hadisin mevzu olduğuna hükmünü vermiştir. Hadisin râvilerinden Saïd b. Sinan'ın metrük olduğu, Dârekutnî'nin de rivayetlerini kabul etmediği ifade edilmiştir. İbn Hacer, *Takrîbu't-Tehzîb*, c. I, s. 290.

6. Altıncı hadis-i şerifin mezâyâsı imamü'l-müslimîn ile din-i İslâm biri birinden münfekk ve ehaduhumâ âhârdan müstağnî olmadığını ve İslâm esas-ı erkân-ı şeriat ve imamü'l-müslimîn onun hafız ve hârisi olup esası olmayan bina harap ve münhedim ve hârisi olmayan nesne zayi ve münadim olduğunu müştemeldir.⁶⁰

7. عن ابن عباس انه قال قال رسول الله صلى الله عليه وسلم السلطان العادل المتواضع ظل الله ورحمه في أرضه يرفع للوالي العدل المتواضع في كل يوم وليلة عمل ستين صديقا كلهم عابد مجتهد

7. Yedinci hadis-i şerif imam-ı âdil ve mütevazi, rûy-i arzda zıll-ı zalil ve tarik-i hidayete delil olup her bir leyl ü nehârda âbid ve müctehidinden almış sıddîkin sevabı kadar ecr ü sevaba nâil olduğunu mübeşşirdir.⁶¹

8. عن ابن عمر انه قال قال رسول الله صلى الله عليه وسلم الوالي العادل ظل الله ورحمه في الارض فمن نصحه في نفسه و عباد الله اظله الله بظله و من غشه في نفسه و عباد الله خذله الله يوم القيامة

8. Sekizinci hadis-i şerif imam-ı âdil, zıll-ı ekber ve tarik-i hidayete rehber olup her kim onu ve ibâdullâhı hayra sevkeder ise Hak Teâlâ'nın zıll-ı zalil-i rahmetinde müstazill ve imamü'l-müslimîn ve ibâd-ı müminîne hıyanet eden yevm-i kıyamette zelil ve hakîr olacağını muhbirdir.⁶²

9. عن انس انه قال قال رسول الله صلى الله عليه وسلم السلطان ظل الله فمن غشه ضلَّ وَمَنْ نَصَحَهُ اهْتَدَى

9. Dokuzuncu hadis-i şerifin mantuku sultânu'l-enâm zıllullâhi fi'l-arz olup ona hıyanet eden dalalette vâki ve sadakat eden hidayet ve saadete mazhar olduğunu şâmildir.⁶³

⁶⁰ Deylemî, *Müsnedü'l-Firdevs*, c. I, s. 153.

⁶¹ Deylemî, *Müsnedü'l-Firdevs*, c. II, s. 488.

⁶² Süyûtî, *el-Câmiu'l-kebir*, c. IV, s. 215; Ali el-Muttakî, *Kenzü'l-Ummâl*, c. VI, s. 11. Süyûtî bu rivayetin İbn Şâhîn'in *et-Tergîb* adlı eserinde kaydedildiğini ve zayıf olduğunu ifade etmiştir. Süyûtî, *el-Câmiu'l-kebir*, c. IV, s. 215. Ancak hadis eserin matbu nüshasında yer almamaktadır.

⁶³ Beyhâkî, *Şuabu'l-İmân*, c. IX, s. 480-481; Nebhânî, *el-Fethu'l-kebir*, c. II, s. 163. Hadis Enes b. Malik'ten Katâde tarikîyle mevkuף olarak nakledilmiştir. *Şuabu'l-İmân*'ın muhakkiki Muhtar Ahmed en-Nedvi

10. عن أنس انه قال قال رسول الله صلى الله عليه و سلم السُّلْطَانُ ظِلُّ اللهِ فِي الْأَرْضِ فَإِذَا دَخَلَ أَحَدُكُمْ بِلْدًا لَيْسَ فِيهِ سُلْطَانٌ فَلَا يُعَيِّنَنَّ بِهِ

10. Onuncu hadis-i şerif zıllullâhi fi'l-âlem olan padişah-ı İslâm'ın taht-ı hükmünde olmayan beldede ikametten nehy-i ekid hakkındadır ki cümle ehl-i iman sâye-i pâdişâhîde bulunmaktığı ve bu dahi emrine itaati muktezidir.⁶⁴

11. عن ابن عمر انه قال قال رسول الله صلى الله عليه و سلم السُّلْطَانُ ظِلُّ اللهِ فِي الْأَرْضِ يَأْوِي إِلَيْهِ الضَّعِيفُ وَبِهِ يَنْتَصِرُ الْمَظْلُومُ وَمَنْ أَكْرَمَ سُلْطَانٌ اللهُ فِي الدُّنْيَا أَكْرَمَهُ اللهُ يَوْمَ الْقِيَامَةِ

11. On birinci hadis-i şerif sultan-ı azam hüdâ-yı müteâl hazretlerinin vech-i arzda halifesi ve zuefâ-i mazlumînin melâzzı olup bir kimesne dünyada padişaha tazim ve itaat ederse Allah zül-celâl rûz-ı cezâda ona rahmet ve mağfîret eder mîsdâkını havidir.⁶⁵

12. حدثنا أحمد قال حدثنا عبد الملك بن عبد ربه الطائي قال حدثنا موسى بن عمير عن مكحول عن أبي أمامة قال قال رسول الله لا تسبوا الأئمة وادعوا لهم بالصلاح فإن صلاحهم لكم صلاح⁶⁶

13. عن ابي امامة انه قال قال رسول الله صلى الله عليه و سلم لا تشغلوا قلوبكم بسبب الملوك ولكن تقربوا إلى الله بالدعاء لهم يعطف الله قلوبهم عليكم⁶⁷

14. عن ابن عمر انه قال قال رسول الله صلى الله عليه و سلم لا تسبوا السلطان فإنه ظل الله في أرضه⁶⁸

hadisin isnadının zayıf olduğu hükmünü vermiş ve Nâsirüddin Elbânî'nin de aynı kanaatte olduğunu ifade etmiştir. Beyhakî, *Şuabu'l-İmân*, c. IX, ss. 480-481.

⁶⁴ Ali el-Muttakî, *Kenzü'l-ummâl*, c. VI, s. 5; Nebhânî, *el-Fethu'l-kebir*, c. II, s. 163.

⁶⁵ Ali el-Muttakî, *Kenzü'l-ummâl*, c. VI, s. 5; Nebhânî, *el-Fethu'l-kebir*, c. II, s. 163.

⁶⁶ Taberânî, *Mu'cemu'l-Evsat*, c. II, s. 169; *Mu'cemu'l-Kebîr*, c. VIII, s. 158; Deylemî, *Müsnedü'l-Firdevs*, c. V, s. 160. Nâsirüddin Elbânî hadisin zayıf olduğunu söylemiştir. Eserin muhakkiki Hamdi Abdülmecid es-Selefi hadisin râvilerinden Abdülmelik b. Abdurabbih'in münkerü'l-hadis olduğunu ancak diğer râvilerin tamamının sika olduğunu ifade etmiştir. Taberânî, *Mu'cemu'l-Kebîr*, c. VIII, s. 158.

⁶⁷ Hadisin diğer tarihi için bkz. İbn Ebi Şeybe, *Musannef*, c. XVIII, s. 539; c. XIX, s. 33; Nebhânî, *el-Fethu'l-kebir*, c. III, s. 313. *Musannef*'in muhakkiki Muhammed Avvâme hadise dair bir hüküm beyan etmemiştir. Yasincizâde'nin kaydettiği rivayet taktî' yapılmak suretiyle kaydedilmiştir. *Musannef*'teki hadisin râvisi Mâlik b. Miğvel'dir. Mâlik, tebe-i tâbiinden ve kütüb-i sitte musanniflerinin tamamının kendisinden nakilde bulunduğu sika sebt bir râvidir. İbn Hacer, *Takrîbu't-Tehzîb*, c. II, ss. 233-234.

⁶⁸ Beyhakî, *Şuabu'l-İmân*, c. IX, s. 478; Deylemî, *Müsnedü'l-Firdevs*, c. V, s. 159. *Şuabu'l-İmân*'ın muhakkiki Muhtar Ahmed en-Nedvî hadisin isnadının zayıf olduğu hükmünü vermiş ve Nâsirüddin Elbânî'nin de aynı kanaatte olduğunu ifade etmiştir. Beyhakî, *Şuabu'l-İmân*, c. IX, s. 478.

- 12.-14. On ikinci ve on üçünü ve on dördüncü hadis-i şerif imamü'l-müslimîn halife-i rûy-i zemîn ve muîn-i din-i mübîn olmağla onlara inkisâr ve ihanet etmeyip salâh ile dua ve dua ile Hakk'a takarrüb eyleyin ki Rabbü'l-âlemîn onların kulûbünü sizin üzerinize matuf eylesin meâllerini müstecmi' dir.

15. عن عمرانہ قال قال رسول اللہ صلی اللہ علیہ و سلم اسمع وأطع وإن أمر علیک عبد حبشی مجدع الاطراف إن ضرک فاصبر وإن حرمتک فاصبر وإن ظلمک فاصبر وإن أراد ان ینتقص من دینک فقل دمی دون دینی

15. On beşinci hadis-i şerif eğer emîrû'l-müminîn bulunan nâkısü'l-a'zâ bir abd-i Habeşî dahi olursa da emrini istimâ ve kabul ve zecr ü izrâr ve zulmederse dahi sabreylemek ve eğer tağyîr-i din ve itikad teklif ederse demini dinine feda edip yine heyet-i mecmûa-i İslâmiye'den ayrılmamak mânâsını muhtevîdir.⁶⁹

16. عن عرفة الأشجعي قال سمعت النبي صلى الله عليه وسلم سيكون بعدي هنات و هنات فمن أراد أن يفرق امر المسلمين وهم جميع فضربوه بالسيف كأننا من كان

16. On altıncı hadis-i şerif benden sonra fiten-i adîde zuhûr eder bir kimesne müslimîn-i müctemînin emrini tefrîk etmek isterse her kim olursa olsun seyfle darp eyleyin diye emirdir.⁷⁰

17. حدثنا أبو بكر بن أبي شيبة وأحمد بن سنان قالوا حدثنا أبو معاوية عن الأعمش عن الله صالح عن أبي هريرة قال قال رسول الله صلى الله عليه وسلم ثلاثة لا يكلمهم الله ولا ينظر إليهم يوم القيامة ولا يزكيهم ولهم عذاب أليم رجل على فضل ماء بالفلاة يمنع ابن السبيل ورجل بايع رجلا بسلعة بعد العصر فحلف بالله لأخذها بكذا وكذا فصدقه وهو على غير ذلك ورجل بايع إماما لا يبيعه إلا للدنيا فإن أعطاه منها أو قاله وإن لم يعطه منها لم يف له

17. On yedinci hadis-i şerif bir susuz mahalde kendinin suyu olup ebnâ-i sebîli men' eyleyen ve malını satmak ve müşteriye inandırıp aldatmak için kaş ve metanı vasfederek yalan yere yemin eden ve padişah-ı İslâm'a yalnız dünya için biat ile

⁶⁹ İbn Ebî Şeybe, *el-Musannef*, c. XVIII, s. 244. Hadisin diğer tarihleri için bkz. Müslim, İmâre, 36; İbn Mâce, Cihad, 39; Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, c. XXXV, s. 396. Muhaddis Şuayb el-Arnaut hadisin isnadının Müslim'in şartlarına uygun ve sahih olduğunu ifade etmiştir. Nâsirüddin Elbânî de hadisin sahih olduğunu söylemiştir. Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, c. XXXV, s. 396; İbn Mâce, *es-Sünen*, s. 485.

⁷⁰ Taberânî, *Mu'cemu'l-Kebîr*, c. XVII, s. 143. Hadisin diğer tarihi için bkz. Nesâî, Tahrîmü'd-dem, 6. Nâsirüddin Elbânî, Nesâî'nin *es-Sünen*'inin tahkikinde bu hadisin isnadının sahih olduğu hükmünü vermiştir. Nesâî, *es-Sünen*, s. 621.

sayesinde fevâid-i dünyeviyeye nâil olursa bâatinde durup meramına vâsıl olmadıkta itaatten çıkan kimseler yevm-i kıyamette nazar-ı rahmet-i ilahiye ile manzûr olmayıp azâb-ı elîm ile muazzeb olacaklarını mübeyyin ve münzirdir.⁷¹

18. عن أبي هريرة عن النبي صلى الله عليه و سلم قال من أطاعني فقد أطاع الله ومن عصاني فقد عصى الله ومن يطع الأمير فقد أطاعني ومن يعص الأمير فقد عصاني

18. On sekizinci hadis-i şerifin mealî Hz. Resûl'e ve halife-i müslimîne itaat eden Allah azîmü'ş-şâna itaat etmiş olup kezâlik Nebî Ekrem'e ve halifesine isyan Hz. Hakk'a isyan etmiş olacağını nâtıktır.⁷²

19. عن أبي هريرة عن النبي صلى الله عليه و سلم أنه قال من خرج من الطاعة وفارق الجماعة فمات مات ميتة جاهلية

19. On dokuzuncu hadis-i şerif imâmü'l-müslimînin itaat ve inkıyâdından hurûc ve hey'et-i mecmûa-i İslâmiye'den müfârakat eden kimesne meyte-i cahiliye ile yani zaman-ı cahiliyette iman ve İslâm'la mevsuf olmayan kimseler gibi fevt olacaktır.⁷³

20. عن أبي هريرة انه قال قال رسول الله صلى الله عليه و سلم من خلع يدا من طاعة لقي الله يوم القيامة لا حجة له ومن مات وليس في عنقه بيعة مات ميتة جاهلية

20. Yirminci hadis-i şerif bir kimesne padişah-ı İslâm'ın itaatinden hurûc ederse yevm-i cezâda bu irtikâb ettiği masiyet için özür ve ihticâca mecâli olmayacağı inzârını câmidir.⁷⁴

21. عن ابن عباس يرويه قال قال النبي صلى الله عليه و سلم من رأى من أميره شيناً يكرهه فليصبر عليه فإنه ليس أحد يفارق الجماعة شيراً فيموت إلا مات ميتة جاهلية

⁷¹ İbn Mâce, Ticârât, 30. Nâsirüddin Elbânî, İbn Mâce'nin *es-Sünen*'inin tahkikinde bu hadisin sahih olduğu hükmünü vermiştir. İbn Mâce, *es-Sünen*, ss. 379-380.

⁷² Buhârî, el-Cihad ve's-siyer, 108, hadis no: 2797; Müslim, İmâre, 32, hadis no: 1835; Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, c. XII, s. 405; c. XIII, s. 93; c. XIV, s. 556. Muhaddis Şuayb el-Arnaut'a göre hadis Buhârî ve Müslim'in şartlarına uymaktadır ve sahihtir. Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, c. XII, s. 405.

⁷³ Buhârî, Fiten, 2, hadis no: 6646; Müslim, İmâre, 53, hadis no: 1848. Muhaddis Şuayb el-Arnaut'a göre hadis sahihtir. Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, c. X, s. 308.

⁷⁴ Müslim, İmâre, 58, hadis no: 1851; Beyhakî, *es-Sünenü'l-Kübrâ*, c. VIII, s. 270.

21. Yirmi birinci hadis-i şerif bir kimesne halife-i rûy-i arzdan sevmediği bir nesneyi müşâhede ederse ona itiraz ve itaatten hurûc etmeyip sabır ve itaat etmekliği ve cemaat-i müsliminden bir karış miktarı ayrılıp fevt olan olan kimse zaman-ı cahiliyette fevt olanlar gibi olduğunu müş'ir ve müekkiddir.⁷⁵

22. عن المقداد انه قال قال رسول الله صلى الله عليه وسلم اعبدوا الله ولا تشركوا به شيئاً وأطيعوا من ولاة الله أمركم ولا تنازعوا الأمر أهله وإن كان عبداً أسود وعليكم بما تعرفون من سنة نبيكم والخلفاء الراشدين المهديين وعضوا عليها بالنواجذ تدخلوا الجنة⁷⁶

23. عن العرياض بن سارية انه قال قال رسول الله صلى الله عليه وسلم اذا كان عليكم امراء يأمرونكم بالصلاة و الزكاة و الجهاد فى سبيل الله فقد حرم الله عليكم سبهم و حل لكم الصلاة خلفهم⁷⁷

22. , 23. Yirmi ikinci ve yirmi üçüncü hadis-i şerif Hakk Teâlâ'ya ibadet ve taat edip zât ve sıfât ve efâlinde ona şerik ittihâz etmemek ve bî'l-farz abd-i esved dahi olursa Vâcibu'l-vücûd'un emîr nasb eylediği zâta itaat ve inkıyâd eyleyip onun emrinde münazaa eylememek ve Hz. Resûl-i Ekrem'in ve hulefâ-yı râşidîn-i mehdiyyinin sünen-i seniyyelerini ahz u kabulde kemâl-i sa'y ü dikkat eylemek üzere vesâyâ-yı nebeviyeyi ve ol vechile taraf-ı Hakk'tan memur ve halka salât ve zekât ve cihad fî sebîlillâh emîr olan halife-i İslâm'a ihanet ve hıyanet haram olduğunu muvazzıhtır.

24. ابن النجار عن عمر البكالي انه قال قال رسول الله صلى الله عليه وسلم من عقر بهيمة ذهب ربع أجره ومن حرق نخلاً ذهب ربع أجره ومن غش شريكاً ذهب ربع أجره ومن عصى إمامه ذهب أجره كله⁷⁸

25. عن ابي زهم الساعدي انه قال قال رسول الله صلى الله عليه وسلم إنه كائن من بعدي سلطان فلا تذلوه فمن أراد أن يذله فقد خلع ربة الإسلام من عنقه وليس بمقبول منه حتى يسد ثلمته التي تلم ثم يعود فيكون فيمن يعزه⁷⁹

⁷⁵ Buhârî, Ahkâm, 4, hadis no: 6724; Müslim, İmâre, 55, hadis no: 1849; Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, c. IV, s. 290, 434. Muhaddis Şuayb el-Arnaut'a göre hadisin isnadı sahihtir ve Buhârî ve Müslim'in şartlarına uymaktadır. Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, c. IV, s. 290.

⁷⁶ Taberânî, *Mu'cemu'l-Kebîr*, c. XVIII, s. 247.

⁷⁷ Bezzâr, *Müsned*, c. XV, s. 252; Taberânî, *Mu'cemu'l-Kebîr*, c. XVII, s. 43.

⁷⁸ Beyhâkî, *es-Sünenü'l-Kübrâ*, c. IX, s. 148. Muhakkik Muhammed Abdülkadir Atâ'ya göre hadisin isnadında zayıflık vardır. Beyhâkî, *es-Sünenü'l-Kübrâ*, c. IX, s. 148.

24. , 25. Yirmi dördüncü ve yirmi beşinci hadis-i şerifin mealleri bir kimse behâimden bir hayvanın ayağını kat' eylese yahut bir meyvedâr ağacı yerinden koparsa veyahut bey' ü şirâda şerikine gadr u hıyanet etse bunların her birinde sevabının rub'u ve eğer imam'ül-müslimîne isyan ederse ecr ü sevabının küllisi gideceğini ve halife-i İslâm'a hıyanet ve adem-i itaati kasteden kimse ribka-i İslâm'ı boynundan hal' etmiş yani kendisini İslâmiyet'ten çıkarmış olacağını ve ettiği rahneyi seddedip kendüyi muti' ve münkâdlara ilhâk etmedikçe ibadeti makbûl olmayacağını müsarrıhtır.

Ki zikrolunan ehâdis-i şerifenin cümle-i medlûlâtı padişah-ı din-i İslâm'a sıdk u istikâmetle itaat ve inkıyâd ve vâcibât-i diniyeden olduğuna ve hatta sultan-ı câbir ve câirin bile emrine muhalefet ve cemaat-i müslimînden müfârakata mecâl ve imkân olmadığına ve herbir hâlde deâvât-ı hayriyeleri cümlenin üzerine lâzım olduğuna dâll olup hatta kâmilinden bazıları benim için bir dua-yı müstecâb olsa onu padişah-ı İslâm hakkında sarf ederdim. Zira onlara dua âmme-i müslimîne şâmindir deyü buyurmuşlardır ve bunlardan mâ-adâ sâir âsâr-ı muvafıku'l-meâl ile kütüb-i hadis meşhûn ve nazm-ı mübîn ve Kur'ân-ı azîm'de " *Estaiizu billâh. يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا أَطِيعُوا اللَّهَ وَأَطِيعُوا الرَّسُولَ وَأُولِي الْأَمْرِ مِنْكُمْ* " âyet-i kerimesinde ⁸⁰ olan ulû'l-emrden dahi murad padişah-ı İslâm olduğu mukarrerdir. Ve ârif-i Rabbânî şeyh-i ekber kuddise sirruhu'l-ethar hazretleri bazı âsârlarında padişahlar salih olduklarında aktâbdan ve olmadıkları hâlde dahi erbâin itlâk olunan ricâlullahtan olduğunu tasrîh etmişlerdir.

Lillâhi'l-hamd ve ve'l-minne padişah-ı veleyâtşîâr ve şehriyâr-ı kerâmet-disâr efendimiz hazretleri kutb-ı zaman ve müceddid-i mie-yi sâniye oldukları ayân ve ahd-i hilafet-i meyâmin menkabetlerinde ferd-i âferideye zulüm ve teaddî vukuuna rızâ-yı hümâyûnları olmadığı müstağnî-i burhân olmakla emr ü fermân vâcibü'l-izânlarına can u gönülden muti' ve münkâd olmayanlar dünya ve ukbâda batş-ı şedîd-i ilâhîden halâs olmayacaklarını düşünmek ve âl-i Osman hazerâtını mülûk-i sâireye kıyas etmemek gerektir. Zira selâtîn-i Osmaniye sâret seyyârâti siyerehüm alâ semâi's-saltanatı's-seniyyeti bi levâmî's-sermediyenin indellâh kadirleri âli

⁷⁹ Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, c. XXXV, s. 364.; Ali el-Muttakî, *Kenzü'l-Ummâl*, c. VI, s. 56. Hadisin sahabi râvisi Ebû Zerr el-Gifârî (ra)'dir. Ondaki nakilde bulunan râvînin kimliği belli olmadığından hadisin isnadı zayıftır. Muhakkik Şuayb el-Arnaut'un hükmü bu minvaldedir. Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, c. XXXV, s. 364.

⁸⁰ "Ey iman edenler, Allah'a itaat edin. Peygambere ve sizden olan emir sahiplerine de itaat edin."; Nisâ, 4/59.

olduğuna kâffe-i ulemâ-i Rabbâniyyîn ve fuzelâ-yı muhakkikîn ittifak etmiş olduklarından başka lisan-ı dürerbâr-ı nübüvvetle dahi memdûh ve mübeşşer olmuşlardır ki ülüvv-i şân ve fazl ve rüchân ve devam-ı devlet-i meyâmin-iktirânları edillesinden bazı olmak üzere risale-i Arabiye-i mezkûrede ziver-i sutûr olan ehâdis-i şerifeden evvelki hadis-i şerif icâz-ı elîfin medlûl-i latîfi ümmet-i nebeviyeden hak üzere zâhîr bir cemaatin yevm-i kıyamete kadar bekâsı⁸¹ beşâret-i azîmesini mübeyyin ve inde'l-muhakkikîn cemaatten murad devlet-i Osmaniye olduğu müteayyindir. Ve ikinci hadis-i şerifin müfâd-ı münîf-i mucize-pîrâsında Kostantiniye'nin feth ü teshîri tebşîr ve ol feth-i celîlü'l-medhe mazhar olan emîrû'l-müminîn ve cüyûş-ı müslimînin dîde-i mücâhedeleri kehl-i kabûl-i nebevî ile tenvîr ve kadr-i hatîrleri güzârende-i felek-esîr buyurulmuştur.⁸²

Ve sâhib-i makâm-ı ünsî Abdulgani Nablûsî hazretleri nazm u inşâd eylediği kasîde-i Arabiye'sinin evvelinde “*Estâizü billâh. وَلَقَدْ كَتَبْنَا فِي الزُّبُورِ مِنْ بَعْدِ الذِّكْرِ أَنَّ الْأَرْضَ يَرثُهَا عِبَادِيَ الصَّالِحُونَ*” ayet-i kerimesinde⁸³ ibâd-ı sâlihînden murad selâtin-i âl-i Osman olup rûy-i arz ol dûdmân-ı celîlü's-şâna neslen ba'de neslin mevrûs olacağını işâr ve bunu müeyyid olarak imam-i hümâm-ı hakiki eş-Şeyh Mustafa es-Siddîkî tayyeballâhu serâhu hazretleri *el-Müzînu bi't-Tarab fi'l-Farki beyne'l-Acemi ve'l-Arab*⁸⁴ nâm kitâb-ı müstetâbında mülûk-i Arab muzmahil ve ikâme-i emre bazı mülûk-i âhar müstevlî olduktan sonra mülk ü saltanat hânedân âl-i Osman eyyedehumullâhu teâlâ ilâ âhiri'z-zamân hazerâtına müntakil ve muttasıl olup âyet-i kerîme-i mezkûrede ibâd-ı sâlihîn ile onlara işaret buyurulduğunu beyân eylediğinden mâ adâ *Şecere-i Numâniye*⁸⁵ nâm risalenin ve risale-i dâirenin şerhinde hulefâ-yı râşidînden sonra düvel-i İslâmiye'nin sâlih ve efdali devlet-i Osmaniye olup âyet-i kerîme-i mezkûre onlara işaret ve saltanatları ilâ yevmi'l-karâr rehîn-i istimrâr ve istikrâr olduğunu şerh-i mezkûrun müellifi olan Şeyh Salahuddin Safedî hazretlerinden dahi naklen bast u tezkâr eylemiştir.

⁸¹ Müslim, İmâre, 170, hadis no: 1920. Bu hadisin etraflı bir tahlili için bkz. İmamoğlu, *Hadis ve Siyaset*, s. 405-440.

⁸² Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, c. XXXI, s. 287. Muhaddis Şuayb el-Arnaud'a göre hadisin isnadı zayıftır. Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, c. XXXI, s. 287.

⁸³ “*Andolsun, Tevratdan sonra Zebur'da da yazmışızdır ki arza (ancak) sâlih kullarım mîrascı olur.*”; Enbiya, 21/105.

⁸⁴ Mustafa b. Kemaleddin b. Ali, *Farkü'l-Muzin*, Süleymaniye Ktp., Esad Efendi, no. 2270, vr. 179

⁸⁵ Muhyiddin ibnü'l-Arabi, *eş-Şeceretü'n-Nu'maniyye fi'd-Devleti'l-Osmaniyye*, Beyazıt Devlet Ktp., Beyazıt, no. 4609, vr. 50

Ve bu misilli umûr-ı gaybiyeye dair âsâr-ı keşfiye verese-i Muhammediye olan ekâmil-i ümmet ve eizze-i tarikatın mişkât-ı nübüvvetten iktibas eyledikleri işrâkât-ı ulûm-ı ledünniyeden olup hatta Ebu Hureyre (r.a.) hazretlerinin taraf-ı hazreti risâletpenâhîden ahz u hıfzını haber verdikleri iki ilmin birisi ilm-i zâhir ve birisi işbu ilm-i bâtındır ki havâss-ı ümmete mahsus olan maarif-i yakiniye ve kemâlât-ı hakikiyedendir.⁸⁶

İmdi mukaddimât-ı sâbıkadan ve ehâdis-i nebeviye ve âsâr-ı keşfiye-i mezkûreden müstefâd olmadığı vecihle vaz-ı şerâyi-i ilahiye ve ale'l-husus şeriat-ı mutahhere-i Muhammediye hikem-i Rabbâniye ve mesâlih-i diniye ve dünyeviyeye müterettib ve ikâme ve icrasına kıyam eden zât-ı şerife ittibâ-ı tâm ile ittibâ ve itaat vacip ve selâtîn-i Osmaniye lâ zâle zıllu devletehum mebsûtan ale'l-beriyeye hazerâtının cümle-i mülûk üzerine efdaliyet ve bekâ-yı devletleri ve bî't-tahsis rûh-ı âlem olan padişahımız padişah-ı şevket-medâr ve şehnişâh-ı ma'delet-şîâr minellahi aleynâ bi cûd-i vücûdihi ilâ yevmi'l-haşri ve'l-karar efendimiz hazretlerinin ulüvv-i menkabetleri ve emr ü fermân-ı zıllullâhîlerine kemâl-i imtisâl ve itaat ve rızâ-yı hümâyûn ve irâde-i kerâmet-makrûn-ı hilâfet-penâhîlerine muhalif evza'a tasaddiden mezîd ihtirâz ve mübâadetin vücûbu sâbit ve mütehakkık olmakla Hz. Hakk'ın vahdaniyetini ikrâr ve Resûl-i Ekrem (s.a.v.) efendimizin nübüvvetini tasdik ile ümmet-i Muhammed ve ehl-i sünnet ve cemaatten olanlar lâzıme-i diyânet ve muktezâ-yı İslâmiyet üzere Allah azîmü's-şânun ve Resûl-i kerîminin emrini tutup edâ-yı ferâiz ve vâcibât ile her hâlde sırât-ı müstakimden ayrılmayarak selâmet-i dâreyne nâil ve saadet-i ebediyeye vâsıl olmaya cidd ü sa'y etmelidir yoksa kendinin hayr u şerrini düşünmez ve efâlinin nîk ü bedini farketmez iken mesela dekâyik ve hakâyıkına aklı ermediği mesâlih-i mülkiyenin hüsün ve kubuhunu temyîz zu'muyla ahkâm-ı vâkıaya itiraz ve hâşâ emir ve irade-i seniyyeye imtisâlden îrâz dâiyesine veyahut bazı ağrâz-ı nefsanîyeye ve tasavvurât-ı fâsideye düşerek ve bu ana kadar mütesaddi-i bağy u fesad olanlardan hiç birisi ukûbet ve mücâzâtan necât bulmayıp hemen sû-i a'mâlî yanına kaldığı meydanda iken bunlardan ibret almayarak şâh-râh-i itaatten sapmak mücerred ifsâd-ı memleket ve iz'âc-ı ümmet ve izâa-i nimet vizr ü vebalini yüklenip encâm-ı kâr-ı hüsrân ve tebâh ve dünya ve ahirette rüsvây ve rûy-i siyah olmaktan gayrı nesneyi müfid olmadığını şekk ü şüpheden müberrâ ve

⁸⁶ Buhâri, İlim, 42, hadis no: 120.

mülûk-i sâlifeden bazılarının halk bizden Hz. Ebubekir ve Ömer'in zamân-ı hilafetlerindeki rahat ve adaleti isterler halbuki kendileri onların tebaa ve raiyyeti gibi olalım demezler dedikleri sahîhü'l-fehvâ bir kelimadır ki öteden beri zuhûr-ı lutf ve kahr-ı padişâhî ve belki muamele-i cemâl ve celâl-i ilâhî halkın amel ve itikat ve istihkâk ve istidâdına nâzır ve hudud-ı şeriye ve ahkâm-ı Kur'âniye bu mânâyı müş'ir olmakla hak bu ki ehl-i tevhid ve imana ta bu kadar haktan gaflet ve nisyân-ı âhiret lâyük olmadığı vâzih ve hüveydâdır. Hakk subhânehu ve teâlâ hazretleri cümleyi kendi lutf ve kerem-i Rabbâniyesiyle sû-i amel ve itikattan mahfûz ve rızâ-yı ilâhiyesine muvâfık a'mâl-i sâlihaya muvaffak eyleye. Âmin. İnnehu raûfun bi'libâd ve minhu'l-hidâyete ve'l-irşâd ve ileyhî'l-mercii ve'l-miâd ve'l-hamdullillâhi bâtinen ve zâhir. Ve's-salâtu ve's-selâmu alâ hayri halkihi evvelen ve âhiren. Sümme taba'a hâzihi'r-risâlete'l-merfûate bi marifeti'l-hâc İbrahim Sâib fî evâhiri Şaban li seneti 1247/Ocak 1832.

Sonuç

Risalenin telifinde makbul deliller getirmeye özen gösteren Abdülvehhâb Efendi, rivayetleri zikretmeden önce ulû'l emr ayetine atıf yaparak eserine başlangıç yapmıştır. Yâsincizâde bu risalesinde otuz hadise atıf yaparak ekseriyeti padişaha itaatle alakalı olan rivayetleri derlemiştir. Hadis usulü açısından bu rivayetler değerlendirildiğinde on üçünün sahih, birinin hasen, yedisinin zayıf, bir tanesinin mevzu olduğu geriye kalan sekiz hadis hakkında da muhakkiklerin herhangi bir hüküm vermedikleri tespit edilmiştir. Ancak muhakkiklerin hakkında hüküm vermediği sekiz hadisin kaynakları tetkik edildiğinde üç hadisin zamanının hadis hâfızı olarak tanımlanan Taberânî'nin *el-Mu'cemu'l-kebir*'inde zikredildiği, iki hadisin Deylemî'nin çoğu zayıf olan ancak bazı hadislerin de mevzu olduğu *Firdevsü'l-ahbâr*'ından alındığı, üç hadisin de kaynağı Süyûtî'nin *el-Câmiu'l-kebir* ve *el-Câmiu's-sağîr*'i olan Ali el-Muttakî'nin *Kenzü'l-ummâl*'inden ve ayrıca İbn Ebî Şeybe'nin *el-Musannef*'inden nakledildiği görülmektedir.

Rivayetleri serbest bir tercüme anlayışıyla çeviren Yâsincizâde'nin kendi yorumlarını kattığı hususlar daha ziyade II. Mahmud'un şahsında bir araya gelen padişahlık ve halifelik makamlarının birbirinden ayıramayacağına dair yaptığı vurgulardır. Bundan dolayı ilk hadisin lafzında alenî olarak geçmediği halde tercümede "halife-i İslâm" terkinin kullanılması şeyhülislamın bilinçli bir tavrıdır. Abdülvehhâb Efendi bu tavrını daha sonraki hadislerin tercümelerinde de göstermiş ve hadislerde

geçen “sultan” lafzını “padişah-ı İslâm yani halife”, “sultan-ı İslâm”, “imamü'l-müslimîn”, “sultânu'l-enâm”, “sultan-ı azam” “padişah”, “halife-i İslâm” gibi farklı lafızlarla tercüme etmiştir. Hadislerde daha ziyade yöneticiler için kullanılmakta olan “imam” lafzını ise “padişahlarınız”, “padişah-ı İslâm”, “imamü'l-müslimîn” gibi kavramlarla çevirmiştir. Adil yöneticilerin övüldüğü hadislerde ziredilen “âdil sultan” ve “âdil vâlî” kavramlarını ise “imam-ı âdil” ve “imamü'l-müslimîn” şeklinde ifade etmiştir. Hadislerde yöneticiler için kullanılan bir diğer lafız olan “emîr”i de “halife-i müslimîn”, “halife”, “halife-i İslâm”, “halife-i rûy-i arz” gibi kavram öbekleriyle çevirmiştir.

Yâsincizâde hadisleri kaydettikten sonra bazı mutasavvıfların kanaatlerine de müracaat ederek delillerini kuvvetlendirmiştir. Mesela Ârif-i Rabbânî ve Şeyh-i Ekber İbn Arabî bazı eserlerinde “Padişahlar salih olduklarında kutuplardan, olmadıkları hâlde dahi kırklar denilen ricalullahtan olduğunu açıkça belirtmişlerdir.” diyerek “padişah-ı velayetşiar” olan ‘Efendimiz hazretleri (II. Mahmud) zamanın kutbu ve ikinci bin yılın müceddidi oldukları açıktır.’ sözüyle II. Mahmud’a itaati tasavvufî olarak da delillendirmiştir.⁸⁷

48

Yâsincizâde’ye göre sultanın emir ve fermanlarına itaatkar olmayan ve boyun eğmeyenler dünya ve ahirette ilahi azaptan kurtulamayacaklardır. Çünkü Osmanoğulları’nın Allah katındaki kıymeti o kadar yüksektir ki diğer hükümdarlarla kıyas dahi kabul etmez. Bütün Rabbânî âlimler ve faziletli zâtlar bu hususta ittifak etmişlerdir.⁸⁸ Abdülvehhâb Efendi, Osmanlıların nebevî lisanla övüldüklerini ve kıyamete kadar hak üzere devam edeceği bildirilen cemaatin Osmanlılar olduğunu, İstanbul’un fethine mazhar olarak da bunu ispat ettiklerini ifade etmektedir.⁸⁹

Ayrıca Şeyh Abdûlgani en-Nablusi ile Şeyh Mustafa es-Sıddıkî’nin eserlerinden de delil getirerek “Biz yeryüzüne salih kulların varis olacağını yazdık.”⁹⁰ ayetinde geçen “salih kullar”ın Osmanlılar olduğunu, *Şakayık-ı Numaniye* şerhinde, şârih Salahuddîn Safedî’nin dahi aynı görüşü paylaştığını söylemektedir.⁹¹

⁸⁷ Yasincizâde, *Hulâsa*, s. 27.

⁸⁸ Yasincizâde, *Hulâsa*, s. 28.

⁸⁹ Her iki hadisin kaynağı için de bkz. Müslim, İmâre, 170, hadis no: 1920; Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, c. XXXI, s. 287.

⁹⁰ Enbiya, 21/105.

⁹¹ Yasincizâde, *Hulâsa*, s. 29.

Şeyhülislam Abdülvehhâb Efendi'nin tasavvufi yönünü de ortaya koyan şu ifadeler onun Kitap ve sünnet yanında niçin Allah dostlarına başvurduğunu da izah etmektedir. Bu ve benzeri gaybî işlere dair keşif eserleri Hz. Muhammed'in vârisi olan ümmetin kâmil zâtları ve tarikat büyüklerinin nübüvvet kandilinden aldıkları ledünnî ilimlerin ışıkları olup, hatta Ebu Hureyre (ra)'nin Hz. Peygamber'den alıp koruduğunu rivayet ettiği iki ilmin birisi zâhir ilmi diğeri de bâtın ilmidir.⁹² Bu ilmin ümmetin seçkin kullarına mahsus olduğu hem yakinen hem de hakikaten apaçıktır.⁹³

Meselelere yaklaşımında belki de tasavvufi yönünün etkisiyle havas-avam ayırımı da göze çarpan Yâsincizâde'ye göre halk kesimi bilmediği işlere karışmamalı, itiraz ve isyana kalkışmamalıdır. Kendi iyilik ve kötülüklerini düşünmeyen, fiillerinin iyi mi kötü mü olduğunu farketmeyenler incelik ve hakikatlerine aklı ermediği devlet maslahatlarının hüsn ve kubhunu ayırdetmek zannıyla hadiselerle uygun hükümlere itiraz ve haşa irade-i seniyyenin emirlerine bağlı kalmaktan yüz çevirme duygusuna kapılmışlar veyahut bazı nefsanî istek ve fasit düşüncelere düşmüşlerdir.⁹⁴

Halk kesimine dair şu yaklaşımı da onun havas-avam ayırımına yönelik tavrını desteklemektedir. "Eski hükümdarlardan bazılarının halk bizden Hz. Ebubekir ve Hz. Ömer'in hilafet zamanındaki rahat ve adaleti isterler. Halbuki onların tebaa ve raiyyeti gibi olalım demezler." dedikleri doğru mânâsı olan bir sözdür.⁹⁵ Şeyhülislamın padişahla arasında öteden beri varolan yakınlık ⁹⁶ onu ıslahatları destekleme noktasında irâde-i seniyyenin yanında olmaya sevketmiştir. O bu tavrıyla hem ilmiye sınıfının en önemli temsilcisi olarak hem de şahsî destekleriye II. Mahmud'un ıslahatlarının daima yanında yer almıştır.

Risalenin sonlarına doğru Abdülvehhâb Efendi, II. Mahmud dönemi yenileşme çabalarında nasıl bir tavır sergilediğini de açıkça ortaya koymuştur. Bu risalede zikredilenlerden, hadis-i şeriflerden ve keşif ehlinin eserlerinden istifade ederek ortaya koyduğumuz ilahi şeriatın gerekleri ve

⁹² Buhârî, İlim, 42, hadis no: 120. Bu hadisin değerlendirildiği bir makale için bkz. Sami Şahin, "Viâeyn Rivâyeti veya Ebû Hureyre'nin Ölümüne Sebep Olabilecek Gizli Bilgiler", *Cumhuriyet Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 2004, c. VIII, sayı: 1, ss. 93-108.

⁹³ Yâsincizâde, *Hulâsa*, s. 29.

⁹⁴ Yâsincizâde, *Hulâsa*, s. 30.

⁹⁵ Yâsincizâde, *Hulâsa*, s. 31.

⁹⁶ Uriel Heyd, "III. Selim ve II. Mahmud Dönemlerinde Batılılaşma ve Osmanlı Uleması", *İslam Dünyası ve Batılılaşma*, çev. Erbay Aydın, Yöneliş Yayınları, İstanbul 1997, s. 37.

özellikle tertemiz Muhammedî şeriatın Rabbânî hükümlere, dinî ve dünyevî maslahatlara ait sonuçlara ve bunların yerine getirilmesine karşı çıkan zâtların tam bir teslimiyetle itaat etmeleri vacip ve Osmanlı sultanlarının bütün yöneticilerden daha faziletli olduğu ve devletin bekası için alemin ruhu olan ulu padişahımız, şahların şahı, adelet nişanı, varlığı ve cömertliği Allah'tan gelen, haşır gününe kadar devamını istediğimiz efendimiz hazretlerinin yüce üstünlüğü, Allah'ın gölgesinin fermanı ve emri en güzel örnek, itaat etmenin gereği ve padişahın rızası, iradesi keramete nail olmuş, hilafet sığınağına karşı çeşitli muhafetlere kalkışanların fazlasıyla çekinmesi ve zıtlaşmamasının gerekliliği sabit olmuştur.⁹⁷

Osmanlı modernleşme tarihinde ilmiye sınıfı için dönüm noktalarından birisi sayılabilecek *Hulâsatü'l-Burhân fî İtaati's-Sultan* isimli risale, müellifinin şeyhülislam olması gibi şahsî vasıfları, eserin ismi ve muhtevası, yazılış maksadı, Arapça kaleme alınmış iken padişahın talebiyle Türkçe'ye çevrilmesi, matbu hale getirilip dağıtılması ve belki de en önemlisi yazıldığı dönem itibarıyla çok önemli bir konuma yükselmekte, ıslahat girişimlerinin desteklenmesi ve halk nezdinde kabul görmesinin temin edilmesinde şer'î ve aklî delillerle bir meşruiyet zemini oluşturmaktadır. Neticede Osmanlı âlimlerinin yöneticilere itaat zeminini hangi deliller çerçevesinde ele aldığını görmek bu çalışmanın yazılış amacını ortaya koysa da ileriki yıllarda devam edecek olan ıslahat faaliyetlerine ulemanın da müdahil olmasında bu risalenin etkili olduğu düşünülmektedir.

⁹⁷ Yasincizâde, *Hulâsa*, s. 29-30.

Kaynakça

- Abdurrezzak, es-San'ani, *el-Musannef*, tahk. Habiburrahman A'zami, el-Meclisü'l-İlmi, Beyrut 1983.
- Ahmed b. Hanbel, *Müsnedu Ahmed b. Hanbel*, tahk. Şuayb el-Arnaut, Adil Mürsid, Müessesetü'r-Risâle, Beyrut 1998.
- Altunsu, Abdülkadir, *Osmanlı Şeyhülislamı, Ayyıldız Matbaası, Ankara 1972.*
- Ayar, Talip, *Sahhaflar Şeyhizâde Mehmed Es'ad Efendi'nin Üss-i Zafer Adlı Eserinin Transkripsiyonu ve Değerlendirilmesi*, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kayseri 2005.
- Beydilli, Kemal, "II. Mahmud", *DİA*, c. XXVII, ss. 352-357, İstanbul 2003.
- Beyhakî, Ebûbekir Ahmed b. Hüseyin, *Şuabu'l-İmân*, tahk. Muhtâr Ahmed en-Nedvî, Abdülalî Abdülhamîd Hâmid, Mektebetü Rüşd, Riyad 2003.
- _____, *es-Sünenü'l-Kübrâ, Dâiretü'l-Maârifî'l-Osmaniyye*, Haydarabad 1344.
- Bezzâr, Ahmed b. Amr b. Abdulhâlik el-Atekî, *el-Bahru'z-Zehhâr bi Müsnedi'l-Bezzâr*, tahk. Mahfuzulah Zeynullah, el-Mektebetü'l-ulûm ve'l-hikem, Beyrut 1988.
- Buhârî, Ebû Abdullah Muhammed b. İsmail, *el-Câmiu's-Sahîh*, tahk. Muhammed Fuad Abdülbaki, el-Matbaatu's-Selefiyye, Kahire 1400.
- Deylemi, Ebû Şüca Şiruye b. Şehredar b. Şiruye, *Firdevsü'l-ahbâr bi-me'sûri'l-hitab*, tahk. Fevvâz Ahmed, Dârü'l-kütübi'l-Arabî, Beyrut 1987.
- Dilbaz, Mahmud, Askeri Modernleşmenin Dini Müdafaası Es'ad Efendi'nin Şerhli es-Sa'yü'l-Mahmud Tercümesi, Dergah Yayınları, İstanbul 2014.
- _____, "II. Mahmud'un Askerî Islahatlarına Dair Tercüme Bir Müdafaanâme: el-Kevkebü'l-Mes'ûd fî Kevkebeti'l-Cünûd", *Dîvân: Disiplinlerarası Çalışmalar Dergisi*, c. XVI, sayı: 31, ss. 175-200. İstanbul 2011.

- Erşahin, Seyfettin, "Ulema ve Osmanlı Yenileşmesi: II. Mahmud'un Bazı Islahatı Karşısında Ulemanın Tutumu Üzerine Tespitler", *Diyanet İlmî Dergi*, c. XXXV, sayı: 1, ss. 249-270, Ankara 1999.
- _____, "Islamic Support on the Westernization Policy in the Ottoman Empire: Making Mahmud II a Reformer Caliph-Sultan by Islamic Virtue Tradition", *Journal of Religious Culture*, sayı: 78, ss. 1-17, Frankfurt 2005.
- Fazlıoğlu, İhsan, "İbnu'l-Annâbî ve es-Sa'yul-Mahmûd fî Nizâmî'l-Cunûd Adlı Eseri", *Dîvân İlmî Araştırmalar Dergisi*, c. I, sayı: 1, ss. 165-174, İstanbul 1996.
- Heyd, Uriel, "III. Selim ve II. Mahmud Dönemlerinde Batılılaşma ve Osmanlı Uleması", *İslam Dünyası ve Batılılaşma*, çev. Erbay Aydın, Yöneliş Yayınları, İstanbul 1997.
- İbn Ebî Asım, Ebû Bekr İbnü'n-Nebil Ahmed b. Amr b. Dahhak, *Kitâbü's-Sünne*, el-Mektebü'l-İslâmî, Beyrut 1980.
- İbn Ebî Şeybe, Ebubekir, *el-Musannef*, tahk. Muhammed Avvame, Şirketü Dari'l-Kible, Cidde 2006.
- İbn Hibbân, Alâuddîn Ali b. Belbân, *Sahîhu İbn Hibbân bi Tertîbi İbn Belbân*, tahk. Şuayb el-Arnaut, Müessesetü'r-Risâle, Beyrut 1993.
- İbn Mâce, Muhammed b. Yezid el-Kazvîni, *es-Sünen*, tahk. Muhammed Nasıruddîn el-Albânî, Mektebetü'l-maarif, Riyad 1996.
- İmamoğlu, Abdullah Taha, *Hadis ve Siyaset: Müslim'in İmâre Bölümünde Siyaset Düşüncesi*, Beka Yayıncılık, İstanbul 2015.
- İpşirli, Mehmet, "Yâsincizâde Abdülvehhâb Efendi", *DİA*, c. I, ss. 285-286, İstanbul 2013.
- Kapıcı, Özhan, "Bir Osmanlı Mollasının Fikir Dünyasından Fragmanlar: Keçecizâde İzzet Molla ve II. Mahmud Dönemi Osmanlı Siyaset Düşüncesi", *Osmanlı Araştırmaları*, sayı: 42, ss. 275-315, İstanbul 2013.
- Kara, İsmail, *Hilafet Risaleleri: İslam Siyasi Düşüncesinde Değişme ve Süreklilik: II. Abdülhamit Devri*, Klasik Yayınları, İstanbul 2002.

- Karatas, Veli, *Ondokuzuncu Yüzyılda Yenileşme Çabaları ve Osmanlı Ulemasının Tavrı*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul 1998.
- Mardin, Ebu'l-ulâ, *Huzur Dersleri*, yay. haz. İsmet Sungurbey, İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Yayınları, İstanbul 1966.
- Memioğlu, A. Zeki, "Musavver İran Sefaretnâmesi (1811) Elçi: Yâsincizâde Seyyid Abdulvahhab Efendi Tercüman ve Sefaretnâme Yazarı: Bozoklu Osman Şakir Efendi", *Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*, sayı: 17, ss. 237-245, Erzurum 2001.
- el-Muttakî, Ali, *Kenzu'l-Ummâl fî Süneni'l-Akvâli ve'l-Ef'âl*, tahk. Bekri Hayyânî, Müessesetü'r-Risâle, Beyrut [t.y.].
- Müslim b. el-Haccâc, *el-Câmiu's-Sahîh*, Dâru Taybe, Riyad 2006.
- Nebhânî, Kadı Ebü'l-Mehasin Yusuf b. İsmail b. Yusuf Şafii, *el-Fethu'l-Kebîr fî Zammi'z-Ziyade ile'l-Câmi's-Sağîr*, tahk. Heysen Nizar Temim, Dârü'l-Arkam, Beyrut [t.y.].
- Ortaylı, İlber "Kadı", *DİA*, c. XXIV, ss. 69-73, İstanbul 2001.
- Öztürk, Eyüp, *Osmanlı Tarihçiliğinde Fezâil Edebiyatı Mer'î b. Yûsuf'un Kalâidü'l-İkyân fî Fezâili Âl-i Osmân Örneği*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi İslâm Tarihi ve Sanatları Anabilim Dalı İslâm Tarihi Bilim Dalı, Ankara 2004.
- Süyûtî, Celaleddîn, *Cemü'l-cevâmi el-marûf bi Câmi'l-kebîr*, Dâru's-saâde li't-tibâa, Mısır 2005.
- Şahin, Sami, "Viâeyn Rivâyeti veya Ebû Hureyre'nin Ölümüne Sebep Olabilecek Gizli Bilgiler", *Cumhuriyet Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, c. VIII, sayı: 1, ss. 93-108, Sivas 2004.
- Taberânî, Süleyman b. Ahmed, *el-Mu'cemu'l-Kebîr*, tahk. Hamdi Abdülmecid es-Selefi, Mektebetü İbn Teymiyye, Kahire [t.y.].
- _____, *el-Mu'cemu'l-evsat*, tahk. Ebû Muaz, Dârü'l-haremeyn, Kahire 1995.
- Tirmizî, *Sünenü't-Tirmizî*, tahk. Muhammed Nâsiruddîn el-Elbânî, Mektebetü'l-Maarif li'n-neşri ve't-tevzî, Riyad 1417.

Uğur, Mücteba, "Deylemî, Şîrûye b. Şehredâr", *DİA*, c. IX, s. 266, İstanbul 1994.

Yâsincizâde, Abdülvehhâb Efendi, *Hulâsatü'l-Bürhân fî İtâati's Sultân*, Matbaa-i Âmire, İstanbul 1247.